

Міністерство освіти і науки України

Тернопільський національний економічний університет

юридичний факультет

кафедра теорії та історії держави і права

Грубінко Андрій Васильович

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

*(навчально-методичні матеріали для студентів
заочної форми навчання)*

Тернопіль, 2007

ББК 67.2я73

I 90

Навчально-методичне видання

**Автор-упорядник: кандидат історичних наук, старший викладач
Грубінко А.В.**

Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн (навчально-методичні матеріали для студентів заочної форми навчання). – Тернопіль, 2007. – 60 с.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою юридичного факультету ТНЕУ

Протокол № 2 від 9 листопада 2007 р.

Рецензенти: кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України
ТНПУ імені Володимира Гнатюка
Бармак М.В.

кандидат юридичних наук, проф., зав. кафедрою правового
регулювання економіки і правознавства
юридичного факультету ТНЕУ
Пігач Я.М.

Подані навчально-методичні матеріали розроблені на основі типових навчально-методичних матеріалів з дисципліни "Історія держави і права зарубіжних країн", авторами яких є:

О.М. Джужа і ін. (Національна академія внутрішніх справ України);

Г.І. Трофанчук (Міжгалузевий інститут управління);

В.Б. Череватюк (ТНЕУ).

Відповідальний за випуск: завідувач кафедри теорії та історії держави і права ТНЕУ, кандидат юридичних наук, доцент М.В. Кравчук

ISBN 966-847-237-6

© ТНЕУ, 2007

ВСТУП

"Історія держави і права зарубіжних країн є самостійною науковою і навчальною дисципліною історико-теоретичного циклу в системі юридичних наук і юридичної освіти, в межах якої досліджується процес становлення та розвитку держави і права країн світу в різні періоди історії. Її вивчення дозволяє зрозуміти загальні закономірності державно-правових систем в їх історичній еволюції. Дослідження процесів генезису, становлення, розквіту та занепаду держави і права в певних цивілізаціях сприяє формуванню загальної і професійної культури майбутнього правника. Воно насамперед дозволяє зрозуміти, що існування певних державно-правових інститутів історично обумовлене, залежить від рівня розвитку суспільства та правової культури населення конкретного регіону.

Зазначена навчальна дисципліна тісно пов'язана з іншими дисциплінами історико-теоретичного ("Теорія держави права", "Історія політичних правових вчень"), галузевого (конституційне право, трудове право, цивільне право, шлюбно-сімейне право, кримінальне право тощо) та міжгалузевого (організація правосуддя, правоохоронні органи тощо) напрямів.

Предметом історії держави і права зарубіжних країн є вивчення загальних та специфічних процесів і закономірностей виникнення, розвитку та занепаду різних типів держав і права у конкретних історичних умовах в хронологічному розрізі від найдавніших часів до сьогодення.

Метою навчальної дисципліни "Історія держави і права зарубіжних країн" є пізнання закономірностей еволюції держави і права країн світу, досвіду практичного застосування державно-правових інструментів та юридичних технологій, сформованих у минулому та історично обумовлених об'єктивними суспільними процесами, їх використання в сучасних державно-правових системах.

Завдання навчальної дисципліни передбачають:

- сприяння ширшій загальній підготовці студентів з питань і проблем історії держави і права зарубіжних країн, виробленні у них правового світогляду, необхідного для засвоєння і застосування права у практичній діяльності;
- створення передумов для якнайкращого засвоєння таких навчальних дисциплін як теорія держави і права, історія політичних і правових вчень, державне і міжнародне право, інших правових дисциплін, включаючи галузеве право і процес;
- формування наукового світогляду про державно-правові процеси, що відбуваються у світі і в Україні;
- ознайомлення з кращими надбаннями законодавчого мистецтва і правотворчістю держав і народів, видатних діячів у різні історичні епохи.

Теоретичне і практичне значення навчальної дисципліни "Історія держави і права зарубіжних країн" полягає в можливості на основі ґрунтовного вивчення державно-правового досвіду країн і народів світу, здобутого у різні історичні епохи, глибше пізнати державно-правові реалії сучасності. Також її вивчення дає можливість одержати необхідні знання щодо здійснення економічних реформ, демократизації політичного життя суспільства і охорони прав громадян, прогнозувати подальший розвиток держави і права як в Україні, так і за її межами.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

- *знати* основні етапи розвитку держави і права, основні джерела права на різних історичних етапах;
- *уміти* самостійно аналізувати політико-правові джерела та розкривати їх взаємозв'язок з соціальними умовами розвитку права і держави в різні епохи;
- *мати уявлення* про зміну основних форм права і держави та їх вплив на сучасну політико-правову картину світу;
- *володіти навичками* застосування порівняльно-історичних знань в процесі законотворчої діяльності та експертної оцінки правових актів.

Структура навчальної дисципліни побудована на використанні історико-хронологічного принципу.

Основними формами роботи під час опанування дисципліни є лекції, семінарські заняття, самостійна робота студентів.

Завдання лекцій: сприяти оволодінню студентами основними поняттями, категоріями та методологічними підходами науки і навчальної дисципліни; ознайомити студентів з конкретними державними інститутами та системами права; сформувати систему знань та уявлень про генезис державно-правового досвіду країн і народів світу, його історичну детермінованість, спадковість та практичний зв'язок із сучасними державно-правовими трансформаціями у світі та в Україні.

Зміст лекційного циклу деталізується та уточнюється питаннями, що виносяться на семінарські заняття і самостійну роботу.

Мета семінарських занять: розвинути навички роботи студентів з першоджерелами з історії держави і права зарубіжних країн, аналізувати навчальну і наукову літературу з проблеми, формувати у них досвід самостійного осмислення головних питань.

Використовувані форми семінарських занять: доповідна система і творчі дискусії, співбесіда, "круглі столи", рольові ігри тощо. На семінарських заняттях передбачено використання новітніх матеріалів з офіційних державних видань, засобів масової інформації, розв'язування правових задач, використання комп'ютерних технологій. Для систематизації та закріплення знань студентів використовується метод складання і заповнення логічних схем для кожної з тем.

Невід'ємною складовою засвоєння навчального матеріалу є самостійна робота студента. **Самостійна робота студента** – основний засіб оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від аудиторних навчальних занять. При вивченні дисципліни "Історія держави і права зарубіжних країн" в рамках самостійної роботи студенти виконують самостійні творчі завдання (див. далі).

Навчально-методичні матеріали з дисципліни "Історія держави і права зарубіжних країн" підготовлені у відповідності з вимогами щодо переходу вищих навчальних закладів України на кредитно-модульну систему навчання¹.

¹ Вища освіта України і Болонський процес: Навчальна програма. - 2-е вид/ М.Ф. Степко і ін. – К: Тов "Вид-во Дельта", 2007. - 24 с.; "Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу в Тернопільському національному економічному університеті", Протокол № 10 від 26.05.2006р. (www.tneu.edu.ua).

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна	Напрямок, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS: 6	Галузь знань: 0601 "Право"	Цикл фундаментальних і професійно-орієнтованих дисциплін
Кількість залікових модулів: 3	Спеціальність: 6.060100 "Правознавство"	Рік підготовки - 1,2 Семестр - 1,2,3
Кількість змістовних модулів: 4	Освітньо-кваліфікаційний рівень: Бакалавр	Лекції: 16 год. Семінари: 8 год.
Загальна кількість годин: 216		Самостійна робота (в т.ч. підготовка самостійного творчого завдання): 192 год.
Тижневих годин: 1 семестр – 24, з них аудиторних – 12; 2 семестр – 26, з них аудиторних – 12		Вид підсумкового контролю: екзамен

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Найменування тем	Кількість годин		
	Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
<i>Змістовий модуль 1. Держава і право стародавнього світу (теми 1-4).</i>			
Тема 1. Вступна лекція	–	-	8
Тема 2. Держава і право країн Стародавнього Сходу	2	–	6
Тема 3. Держава і право Стародавньої Греції	2	–	8
Тема 4. Державний розвиток та основні риси права Стародавнього Риму Заняття 1. Держава і право Стародавнього Риму	2	2	8
<i>Змістовий модуль 2. Держава і право в епоху Середньовіччя (теми 5-8).</i>			
Тема 5. Особливості середньовічної держави і права в Європі Заняття 2. Розвиток феодалізму у Франкській державі	2	2	8
Тема 6. Середньовічна держава і право в країнах Центральної та Південно-Східної Європи.	–	–	6
Тема 7. Феодальна держава в Росії.	–	–	8
Тема 8. Феодальна держава і право в країнах Сходу	–	–	8
<i>Змістовий модуль 3. Держава і право Нового часу (теми 9-15).</i>			
Тема 9. Англія у ХУІІ–ХІХ ст.	2	–	8
Тема 10. США у ХУІІІ–ХІХ ст.	2	–	8
Тема 11. Франція у ХУІІІ–ХІХ ст.	–	–	8

Заняття 3. Держава і право Франції у період 1789–1870 рр.		2	
<i>Тема 12.</i> Німеччина у XVIII–XIX ст.	–	–	8

<i>Тема 13. Японія у ХІХ ст.</i>	–	–	8
<i>Тема 14. Розвиток Росії в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Революція 1905-1906 рр. та її наслідки.</i>	–	–	8
<i>Тема 15. Виникнення та розвиток буржуазного права.</i>	2	–	8
<i>Змістовий модуль 4. Держава і право у Новітній час (теми 16–25).</i>			
<i>Тема 16. США у ХХ ст.</i>	–	–	8
Заняття 4. Держава і право США у ХХ- на поч. ХХІ ст.	–	2	8
<i>Тема 17. Велика Британія у ХХ ст.</i>	–	–	8
<i>Тема 18. Франція у ХХ ст.</i>	–	–	8
<i>Тема 19. Німеччина у ХХ ст.</i>	–	–	8
<i>Тема 20. Італія у ХХ ст.</i>	–	–	8
<i>Тема 21. Основні зміни в праві буржуазних країн в Новітній час.</i>	2	–	8
<i>Тема 22. Японія у ХХ ст.</i>	–	–	6
<i>Тема 23. Держави Центральної і Південно-Східної Європи у ХХ ст.</i>	–	–	8
<i>Тема 24. Росія у 1917–2000 рр. Утворення нових демократичних держав.</i>	–	–	8
<i>Тема 25. Утворення незалежних держав в країнах Азії та Африки</i>	–	–	8
РАЗОМ	16	8	192

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Держава і право стародавнього світу

Тема 1. Вступна лекція

1. Предмет і завдання, методологія навчальної дисципліни "Історії держави і права зарубіжних країн". Її місце в системі юридичних дисциплін.
2. Періодизація історії розвитку держави і права зарубіжних країн та огляд основної літератури з дисципліни.

Тема 2. Держава і право країн Стародавнього Сходу

1. Процес утворення держави в Стародавньому Єгипті, Вавилоні, Індії, Китаї. Суспільно-економічний устрій стародавньосхідних деспотій. Класовий лад в країнах Стародавнього Сходу. Система каст Стародавнього Китаю. Варни Стародавньої Індії. Особливості давньосхідного рабства.
2. Державний лад у країнах Стародавнього Сходу. Поняття східної деспотії, її основні риси та специфічні особливості.
3. Право. Витоки та джерела давньосхідного права. Закони царя Хаммурапі, закони Ману, Артхашастра. Шлюбно-сімейне право. Злочин і покарання. Судовий процес.

Тема 3. Держава і право Стародавньої Греції

1. Виникнення демократичної Афінської держави. Реформи Тезея, Солона та Клісфена. Суспільний і державний устрій Афінської республіки.
2. Право Афінського полісу. Його джерела та основні риси. Закони Драконта. Шлюбно-сімейні та майнові відносини. Особливості КРИМІНАЛЬНОГО права: види злочинів і покарання.
3. Суспільний лад та державний устрій Стародавньої Спарти. Органи влади і їх функції. Джерела та основні риси права Стародавньої Спарти.

Тема 4. Державний розвиток та основні риси права Стародавнього Риму

1. Виникнення Римської держави. Періодизація історії римської держави. Боротьба патрициїв і плебеїв. Реформи Сервія Туллія.

2. Суспільний лад Риму в період республіки. Правове становище населення. Система рабовласництва.

3. Державний устрій республіканського Риму: центуріальні збори; сенати; магістратура. Диктатор. Військовий устрій.

4. Перехід Риму від республіки до імперії. Загострення соціально-класових протиріч в II-I ст. до н.е. Законодавство Гракхів. Військова реформа Марія. Диктатура Сулли. Перший і другий тріумвірати. Перемога Октавіана.

5. Суспільний і державний лад Риму в період імперії. Принципат і домінат. Управління провінціями. Армія і преторіанська гвардія. Реформи Діоклетіана. Падіння Західної Римської імперії.

6. Римське право. Основні періоди формування і розвитку.

6.1. Докласичний (найдавніший) період. Джерела права. Закони XII таблиць: майнові та шлюбно-сімейні відносини, спадкування, правопорушення і відповідальність.

6.2. Класичний період: джерела права; преторське право; право народів; публічне і приватне право.

6.3. Посткласичний період: джерела права; збір законів Юстиніана; квіритська і бонітарна власність; зобов'язальне, сімейне право і спадкове право; види злочинів і покарань. Легісакційний, формулярний і екстраординарний процес.

7. Історичне значення римського права.

Змістовий модуль 2. Держава і право в епоху Середньовіччя

Тема 5. Особливості середньовічної держави і права в Європі

1. Загальна характеристика феодальної держави і права.

2. Утворення і розвиток Франкської держави. Ранньофеодальна монархія в Англії та Німеччині. Розвиток форм феодальної земельної власності (алод, феоде і бенефіцій). Відношення сюзеренітету-васалітету. Королівська влада у VI–XII ст. та феодальна роздробленість.

3. Станово-представницька монархія в Англії та Франції. Зміни у суспільному ладі країн Західної Європи у XII–XV ст. Велика хартія вольностей 1215 р. Станово-представницькі установи: Генеральні штати, парламент. Рейхстаг і ландтаги тощо. Політична роздробленість Німеччини.

4. Абсолютна монархія. Центральний і місцевий апарат в умовах абсолютної монархії. Класичний абсолютизм Франції, незавершений характер абсолютизму в Англії і князівський абсолютизм в Німеччині.

5. Феодальне право, його джерела і види ("Варварські правди", капітулярії, "Золота булла" 1356 р., кодекс права "Кароліна"). Особливості феодального права в Англії: "загальне право" і судовий прецедент. Розвиток королівського законодавства. Канонічне право. Міське (магдебурзьке) право.

6. Кримінальне право доби феодалізму. Судоустрій і судочинство.

Тема 6. Середньовічна держава і право в країнах Центральної та Південно-Східної Європи (самостійна робота)

1. Утворення Візантійської імперії. Розвиток феодальних відносин. Еволюція державного ладу. Імператорська влада. Центральне і місцеве управління. Право. Кодифікації Юстиніана I. Еклога, Прохірон. Базиліки. Землеробський закон.

2. Феодальна держава Південних і західних слов'ян. Розклад первісно-общинного ладу і формування феодальних відносин. Державний лад. Перше і Друге Болгарські царства. Утворення держави Сербії. Ранньофеодальна і станово-представницька монархія в Польщі. Радомська конституція 1505 р. Сейм і сеймики. Виникнення і розвиток Чеської феодальної держави.

3. Джерела і основні риси права феодальної держави південних і західних слов'ян (Закон судним людям. Законник Стефана Душана. Польська Правда. Нешавські статuti).

Тема 7. Феодальна держава в Росії (самостійна робота)

1. Формування ранньофеодальної державності у східних слов'ян. Характер суспільних відносин. Князівська влада. Феодальна роздробленість. Новгородська боярська республіка.

2. Станово-представницька монархія Московії. Феодали та залежне населення. Судебник 1497 р. Царська влада. Реформи Івана IV Грозного.

3. Право Московії доби станово-представницької монархії: джерела права; цивільне, спадкове і кримінальне право; судочинство, шлюбно-сімейні відносини.

4. Становлення абсолютної монархії в Росії. Соборне уложення 1649 р. Реформи Петра I і Катерини II. Розквіт необмеженої монархії. Органи центрального та місцевого управління. Остаточне закріпачення селянства.

5. Основні риси права Росії доби абсолютизму: джерела права, цивільне та кримінально-процесуальне право. Кодифікація російського права М.П. Сперанським.

Тема 8. Феодальна держава і право в країнах Сходу (самостійна робота)

1. Утворення та розвиток держави в арабів. Арабський халіфат. Джерела мусульманського права. Правове регулювання майнових та сімейних відносин. Злочини та покарання. Судовий процес у мусульман.

2. Середньовічна держава в Японії. Утворення феодального суспільства. Станово-класова структура. Державний устрій. Реформи Тайка. Абсолютистське керівництво сьогуна. Місцеве управління. Сього. Мецке. Армія. Самураї.

Змістовий модуль 3. Держава і право Нового часу

Тема 9. Англія у XVII - XIX ст.

1. Буржуазна революція XVII ст. в Англії, її передумови, особливості та основні етапи.

2. Утворення буржуазної держави в Англії. Довгий парламент. Громадянська війна і проголошення республіки. Протекторат О. Кромвеля. "Знаряддя управління" 1653 р.

3. Формування конституційної монархії в Англії. Реставрація Стюартів. Торі і віги. "Славна революція" 1688 р. "Акт про престолонаслідування" 1701 р.

4. Становлення парламентської монархії в Англії у XVIII-XIX ст. Створення Кабінету міністрів. Виборчі реформи 1832, 1867, 1884-1885 рр. Формування політичних партій. Реформи місцевого самоуправління і судової системи.

5. Британська колоніальна імперія та управління колоніями. Боротьба Індії за незалежність. Виникнення англійських домініонів: Канада, Австралія, Нова Зеландія. Імперські конференції.

Тема 10. Сполучені Штати Америки у XVIII–XIX ст.

1. Організація управління в північноамериканських колоніях Англії. Війна за незалежність в Північній Америці і утворення США. Декларація незалежності 1776 р. Конституції штатів. Статті конфедерації 1781 р.

2. Конституція США 1787 р. та Білль про права 1791 р.

3. Державний устрій США, Конгрес. Президент. Верховний суд.

4. Громадянська війна 1851-1865 рр. та її вплив на розвиток законодавства США. Поправки до конституції.

5. Перехід США до імперіалізму. "Доктрина Монро". Еволюція державного ладу США після громадянської війни. Посилення центральних органів влади. Верховний суд США.

6. Особливості права США. Американська федерація. "Правовий дуалізм". Рецепція англійського права в американській правовій системі.

Тема 11. Франція у XVIII–XIX ст. (самостійна робота)

1. Буржуазна революція XVIII ст. у Франції та її основні етапи. Установчі збори. Декларація прав людини і громадянина 1789 р. Конституція 1791 р. Ліквідація монархії і проголошення республіки.

2. Якобінська диктатура 1793 р. Революційний уряд Конвент та його комітети. Революційний трибунал. Соціально-економічні заходи якобінців.

3. Контрреволюційний переворот 9 термідора. Конституція 1795 р. Директорія.

4. Державний переворот 18 брюмера. Консулат. Імперія Наполеона I та її державний лад і правова система. Падіння імперії Наполеона Бонапарта.

5. Реставрація Бурбонів. Хартія 1814 р. Липнева революція і Хартія 1830 р. Революція 1848 р. Загальна характеристика Конституції 1848 р.

6. Державний переворот грудня 1851 р. Луї Бонапарта. Конституція 1852р. Друга імперія. Режим бонапартизму.

7. Пролетарська революція 18 березня 1871 р. і утворення Паризької Комуни. Прудоністи і бланкісти. Державний лад Паризької Комуни. Основні принципи організації влади. Судова система Комуни. Прокуратура. Право.

8. Утворення Третьої республіки у Франції. Партії і політична боротьба після загибелі Комуни. Конституційні закони Третьої республіки.

Тема 12. Німеччина у XVIII–XIX ст. (самостійна робота)

1. Економічна і політична відсталість Німеччини на початку XIX ст. Падіння "Священної Римської імперії германської нації". Утворення перших об'єднаних німецьких держав. Рейнський союз 1806 р. і Німецький союз 1815 р. Розвиток німецького конституціоналізму на початку XIX ст.

2. Революція 1848 р. та її особливості. Прусська конституція 1850 р. Поразка революції.

3. Об'єднання Німеччини. Імперська Конституція 1871 р. Державний лад Німецької імперії. Рейхстаг, і Союзна рада. Імператор. Канцлер. Панування Пруссії в Німецькій імперії.

Тема 13. Японія у XIX ст. (самостійна робота)

1. Особливості сьогунату Токугава. Буржуазна революція 1858 р., реставрація Мейцзі і реформи 1870-80-х рр. Зміни в політичній системі Японії.

2. Конституція 1889 р. Державний лад Японії. Імператор, парламент, уряд. Судова система. Поліція. Організація армії. Нова редакція кримінально-процесуального кодексу 1890 р.

Тема 14. Розвиток Росії в кінці XIX - на початку XX ст.

Революція 1905–1906 рр. та її наслідки (самостійна робота)

1. Відміна кріпосного права. Зміни суспільного устрою. Органи влади управління: Рада міністрів, Державний банк, Сенат.

2. Судова, земська, міська реформи. Військова та поліцейська реформи.

3. Зміни суспільного устрою та державного ладу на початку XX ст. Реформи П. Столипіна. Судові органи. Право Російської імперії.

4. Революція 1905–1907 рр. та її державно-правові наслідки. Причини кризи Російської імперії.

Тема 15. Виникнення та розвиток буржуазного права

1. Загальна характеристика буржуазного права і становлення громадянського суспільства.

2. Континентальна система буржуазного права. Формування буржуазного права у Франції: декрети революції, Кодекс Наполеона 1804 р., Торговельний кодекс 1807 р., Кримінальний кодекс 1810 р.

3. Англосаксонська система буржуазного права. Джерела і основні інститути англійського цивільного права. Судовий прецедент. Збереження феодальних юридичних форм. Англійське кримінальне право.

4. Буржуазне право США. Джерела і зміст цивільного права. Кримінальне право США і окремих штатів. Статути і прецеденти.

5. Еволюція цивільного буржуазного права з переходом до імперіалізму. Німецьке цивільне уложення 1896 р. Кримінальне законодавство Англії, Франції і Німеччини наприкінці XIX ст.

Змістовий модуль 4. Держава і право у Новітній час

Тема 16. США у XX ст. (самостійна робота)

1. Розвиток державно-монополістичного кашталізму. "Новий курс" Президента Рузвельта та його правові основи.

2. Формування антикризового державного механізму після Другої світової війни. Політичні партії в США. Зміни в державному ладі. Розширення функцій Президента. Делеговане законодавство. Верховний Суд. Бюрократизація та мілітаризація державного апарату.

3. Зміни в політичному режимі. Закон Сміта 1940 р. Закони Тафта-Хартлі (1947 р.) і Маккарена-Вуда (1950 р.). Маккартизм.

4. Нові поправки до Конституції (XIX, XXIII, XXIV, XXVI) демократизація виборчого права. Акт про виборчі права 1965 р.

5. Рух за громадянські права 1950-60-х рр. Акт про громадянські права 1964 р. Демократичні рухи.

6. Органи влади в штатах і місцеве самоуправління. Поліція США. Зміни в системі державної влади після 11 вересня 2001 р.

Тема 17. Велика Британія у XX ст. (самостійна робота)

1. Трансформація двопартійної системи. Реформи виборчого законодавства. Акт про надзвичайні повноваження 1920 р. Лейбористські уряди та їх політика.

2. Основні зміни в державному ладі. Реформи палати лордів 1911 і 1949рр. Посилення виконавчої влади. Акти про народне представництво 1928 р., 1948 р. і 1969 р.

3. Велика Британія і домініони. Імперські конференції 1926 р. і 1930 р. Вестмінстерський статут 1931 р. Трансформації у зовнішній політиці Великої Британії у післявоєнний період. Розпад Британської колоніальної імперії.

4. Зміни у соціальному законодавстві Британії у другій половині ХХ ст. "Тетчеризм" .

5. Конституційні реформи лейбористських урядів Т. Блера. Повноваження Прем'єр-міністра. Реформування Парламенту. Державно-правова система Великої Британії в умовах сучасних інтеграційних процесів в Європі та загроз міжнародній безпеці.

Тема 18. Франція у ХХ ст. (самостійна робота)

1. Політичні партії Франції. Причини і наслідки багатопартійності. Об'єднання демократичних сил в боротьбі проти фашизму. Народний фронт.

2. Франція у Другій світовій війні. Комітет національного визволення. Установчі збори. Конституція 1946 р. Державний лад Четвертої республіки.

3. П'ята республіка у Франції. Шарль де Голль. Конституція 1958 р. Державний лад П'ятої республіки. Президентська влада. Делеговане законодавство.

Тема 19. Німеччина у ХХ ст. (самостійна робота)

1. Поразка Німеччини у Першій світовій війні. Листопадова революція 1918 р. Баварська Радянська Республіка.

2. Веймарська Конституція 1919 р. Президент. Рейхстаг і Рейхсрат. Уряд. "Президентські" кабінети. Партії і політична боротьба в період Веймарської Республіки.

3. Встановлення фашистської диктатури в Німеччині. Політичний режим та механізми фашистської диктатури. Каральний апарат: СС, СЛ, СД, Гестапо. Крах фашистської диктатури в Німеччині.

4. Потсдамські угоди. Окупаційний механізм в Німеччині. Політичні партії. Розкол Німеччини.

5. Утворення ФРН. Окупаційний статут. Основні риси конституції 1949 р. Державний лад за Конституцією. Еволюція політичного режиму. Об'єднання Німеччини.

Тема 20. Італія у ХХ ст. (самостійна робота)

1. Державний лад Італії після Першої світової війни. Робітничий селянський рух у І 919-1920 рр.
2. Встановлення фашистської диктатури. Розпускполітичних партій. Законодавче закріплення фашистського режиму. Корпоративна система. "Хартія праці" 1927 р. Латеранський пакт 1929 р.
3. Військова поразка Італії. Політична боротьба в Італії Після другої світової війни. Ліквідація монархії. Встановлення республіки. Конституція 1947 р.
4. Зміни у партійно-політичній системі країни у 1990-ті роки.

Тема 21. Основні зміни в праві буржуазних країн в Новітній час

1. Зміни в джерелах і системі буржуазного права. Поява нових галузей права. Оновлення законодавства.
2. Розвиток цивільного і торговельного права. Правові форми організації монополістичного капіталу. Зростання державної власності. Обмеження прав земельних власників. Основні зміни в шлюбно-сімейному праві.
3. Законодавство про працю в країнах Західної Європи та США. Втручання держави у відносини між працею і капіталом.
4. Основні тенденції у розвитку кримінального права і процесу.
5. Проблема міжнародного тероризму та її правове регулювання.

Тема 22. Японія у хх ст. (самостійна робота)

1. Японія після Першої світової війни. Виборчі реформи 1919 р. і 1925 р. Воєнно-монархічна диктатура. Фашизація державного ладу в Японії напередодні Другої світової війни.
2. Розгром Японії у Другій світовій війні. Потсдамські декларації. Конституція 1946 р. Розвиток державного ладу та партійної системи Японії після прийняття Конституції.

**Тема 23. Держави Центральної і Південно-Східної Європи у хх ст.
(самостійна робота)**

1. Становлення національних держав в Угорщині, Чехословаччині, Югославії. Відродження Польської держави. Болгарія і Румунія після Першої світової війни.

2. Угорська Радянська республіка. Соціально-економічні політичні перетворення. Конституція та її особливості. Поразка Угорської Радянської республіки.

3. Характер і форми революції 1940-х років в Центральній і Південно-Східній Європі. Встановлення народно-демократичної влади в Албанії, Болгарії, Угорщині, Польщі, Румунії, Югославії. Виникнення розвитку Німецької Демократичної Республіки.

4. Демократичні революції 1989–1990 рр. Демонтаж адміністративно-бюрократичної системи управління. Визначальні тенденції у розвитку держави і права посттоталітарних країн наприкінці ХХ ст.

Тема 24. Росія у 1917-2000 рр.

Утворення нових демократичних держав (самостійна робота)

1. Держава і право в період Лютневої революції. Жовтневі події 1917 р. Перші декрети уряду більшовиків. Формування та функціонування більшовицьких революційних органів влади.

2. Утворення СРСР. НЕП. Індустріалізація колективізація. Конституції 1924 р., 1936 р. і 1976 р. Перебудова.

3. Наслідки розпаду СРСР. Особливості становлення держави і права нових демократичних держав.

Тема 25. Утворення незалежних держав в країнах Азії та Африки (самостійна робота)

1. Історичні умови особливості розвитку народно-демократичних революцій в Азії. Народна революція в Монголії. Перемога народних революцій в Китаї, Північному В'єтнамі і Північній Кореї.

2. Перші Конституції і Конституційні акти.

3. Національно-визвольний рух після Першої світової війни. Крах колоніальних імперій. Неокolonіалізм.

4. Криза англійського панування в Індії. Конституції 1919 р. і 1935 р. План поділу Індії, статут Індії і Пакистану 1947 р. Проголошення Республіки Індії. Основні риси Конституції 1950 р. Державно-правовий розвиток Індії.

5. Виникнення і розвиток незалежних держав в країнах Арабського Сходу.

Держава Ізраїль.

6. Ліквідація колоніалізму та утворення незалежних держав в Африці.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Збірники документів

1. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн / За ред. чл-кор. АПрН України В.Д. Гончаренка. У 2-х томах. Т. 1, 2. – К.: "ІН Юре", 2002.
2. Хрестоматія з нової та новітньої історії: Ч.2 (1870-1918) / Під ред. Молока О.І., Орлова В.О. – К.: Рад.школа, 1954.
3. Хрестоматія по всеобщей истории государства и права / Под ред. К.И.Батыра и Е.В. Поликарпова. – М.: Юрист, 2000.
4. Хрестоматія по всеобщей истории государства и права: Уч. пос. / Под ред. З.М. Черниловского. – М.: Гардарики, 1996.
5. Хрестоматія по истории государства и права зарубежных стран (Древность и Средние века) / Сост. В.А. Мсинов. – М.: Зерцало, 1996.
6. Хрестоматія по истории государства и права зарубежных стран (Новое и Новейшее время) / Сост. Н.А. Крашенинникова. – М.: Зерцало, 1999.
7. Хрестоматія по истории России: в 4 т. / Сост. И.В. Бабич, В.Н. Захаров, И.Е. Уколова. – М.: МИРОС, 1995.
8. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: Хрестоматія. – К: Вентурі, 1995.

Основна література

1. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн. – К., 2004.
2. Всеобщая история государства и права / Под ред. КЛ. Батыра. – М., 1996.
3. Глиняний ВЛ. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. – К: Істина, 2005.
4. Грубінко А.В. Логіка для юристів (навчально-методичні матеріали для студентів напряму підготовки "Правознавство") / А.В. Грубінко; 2-ге вид., перероб. і доповн. – Тернопіль: Вид. відділ ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2010. – 62 с.
5. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн / А.В. Грубінко. - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. – 656 с.
6. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн: [навчально-методичний посібник; словник-довідник] / А.В. Грубінко. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2015. – 124 с.
7. Грубінко А. Формування історико-правових компетенцій у майбутнього

- правника / А. Грубінко // Юридичний журнал. – 2009. – № 11. – С. 123-127.
8. Грубінко В.В., Грубінко А.В. Стратегії модернізації організації та змісту вищої освіти в контексті реалізації Болонських принципів / В.В. Грубінко, А.В. Грубінко // Вища освіта України – Додаток 3, том III (10) – 2008 р. – Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – К.: Гнозис, 2008. – С. 91-101.
 9. История государства и права зарубежных стран / Отв. ред. проф. С.А.Чибириев. – М., 2002.
 10. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник / За заг. ред. проф. О.М. Джужи. – К.: Атіка, 2006.
 11. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки і ранній новий час): Навч. посібник. – Львів, 2006.
 12. Макаруч В.С. Історія держави і права зарубіжних країн. – К., 2000.
 13. Рубаник В.Е. Лекції з історії держави і права зарубіжних країн. – Харків, 2003.
 14. Страхов М.М. История государства и права зарубежных стран. – Харьков, 2003.
 15. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2006.
 16. Шатилов С.А. История государства и права зарубежных стран. – М., 2003.
 17. Шевченко О. О. Історія держави і права зарубіжних країн. – К., 2003.
 18. Шульженко ФЛ., Наумов М.Ю. Історія вчень про державу і право. – К., 1997.

Додаткова література

1. Авдиев В. И. История древнего Востока. – М., 1977.
2. Аврех А. Я. Столыпин и судьба реформ в России. – М., 1991.
3. Алмонд Г., Паузулл Дж., Стром К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор / Под ред. М.В. Ильина, А.ю. Мельвиля. – М., 2002.
4. Арисов Н. Н. Французский гражданский кодекс 1804 г.: Учеб. пособие. – М., 1972.
5. Барг М. А. Великая английская революция в поР'Л'СТЗХ ее деятелей. – М., 1990.
6. Батыр К. И. История государства и права Франции периода буржуазной революции 1789-1794гг. – М., 1984.
7. Бельсон Я.М., Ливанцев К.Е. История государства и права США. – Ленинград: Изд-во Лен. ун-та, 1982.
8. Борг М. А. Кромвель и его время. – М., 1990.
9. Борисюк В.И. и др. Политические институты США. – М., 1988.
10. Всемирная история: В 24 т. Т. 13. Европа в период английской революции / А.Н. Бадак, И.Е. Войнич, Н.М. Волчек и др. – М.: Литература, 1996.
11. Всемирная история: В 24 т. Т. 17. Национально-освободительные войны XIX века / А.Н. Бадак, И.Е. Войнич, Н.М. Волчек и др. – М.: Литература, 1997.
12. Всемирная история: В 24 т. Т. 18. Канун I мировой войны / А.Н. Бадак, И.Е.Войнич, Н.М. Волчек и др. – М.: Литература, 1997.
13. Всемирная история: В 24 т. Т. 19. Первая мировая война / А.Н. Бадак, И.Е.Войнич, Н.М. Волчек и др. – М.: Литература, 1997.
14. Галанз П. Н. Государство и право древнего Рима. – М., 1983.

15. Газін ВЛ., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002 роки): Навч. посібник. – К., 2004.
19. Грубінко А. Українсько-британські відносини 1991–2004. – Тернопіль: Видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – 336 с.
20. Грубінко А. Українсько-британські двосторонні відносини у 1991 – 2000 роках: становлення стратегічного партнерства // Наук. зап. Терн. держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер.: Історія / За заг. ред. проф. М.М. Алексієвця. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – Вип. 4. – С. 337-343.
21. Грубінко А. Українсько-британські відносини на рубежі ХХ і ХХІ століть в контексті формування нового геополітичного простору // Наук. зап. Терн. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер.: Історія / За заг. ред. проф. М.М. Алексієвця. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – Вип. 3. – С. 147-156.
22. Грубінко А. Події Президентських виборів в Україні у 2004 році на сторінках провідної британської преси // Наук. зап. Терн. нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер.: Історія / За заг. ред. проф. М.М. Алексієвця. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – Вип. 1. – С. 280-288.
23. Грубінко А. Політика Великої Британії щодо України у першій половині 1990-х в контексті геополітичних трансформацій на пострадянському просторі // Історико-політичні проблеми сучасного світу: Зб. наук. стат. – Чернівці: Рута, 2006. – Т. 12-13. – С. 172-177.
24. Грубінко А. Євроінтеграція України: позиція Великої Британії (історичний дискурс проблеми) // Історичний журнал. – 2006. – № 5. – С. 56-65.
25. Грубінко А. Україна і Велика Британія: пріоритетні напрями військово-політичного співробітництва (1991–2004) // Вісник Луганського нац. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. Історичні науки. – 2006. – № 17 (112). – С. 40-51.
26. Грубінко А. Європейська політика Великої Британії та Україна у вимірах сучасності: засадничі підходи та пріоритети співпраці // Мандрівець. – 2006. – № 5. – С. 10-17.
27. Грубінко А. Українсько-британські відносини у 1991–2000 роках: здобутки, проблеми і перспективи // Студ. наук. вісник Терн. держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. – 2003. – Вип. 6. – С. 150-154.
28. Грубінко А. Економічна співпраця України та Великої Британії: досвід 90-х // Студ. наук. вісник Терн. держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. – 2004. – Вип. 9. – С. 88-96.
29. Грубінко А. Українсько-британське співробітництво в сфері безпеки та оборони (1991–2004) // Магістр. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – Вип. 1. – С. 43-51.
30. Грубінко А. Україна і Велика Британія: особливості політичних міждержавних відносин у 1991–2004 рр. // Шевченківська весна: Мат. Міжн. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених, присв. 15-й річниці незалежності України. – Вип. IV: у 3-х част. – Ч. 3. Історія / За заг. ред. проф. В.Ф. Колесника. – К.: Логос, 2006. – С. 376-379.
31. Грубінко А. Україна і Велика Британія: становлення і розвиток політичних відносин (1991–2004 рр.) // Тез. 59 Міжн. конф. молодих вчених

- „Каразінські читання” (14 квітня 2006 р.). – Харків: ХНУ ім. В. Каразіна, 2006 р. http://www-history.univer.kharkov.ua/sno/sno_konf_files/sno_konf_59/grubinko.htm
32. Грубінко А. Україна і Велика Британія: пріоритети міждержавних відносин на початку XXI століття // Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин: Статті і матеріали. – Випуск 2 / Під ред. М.С. Бур’яна та І.В. Грицьких. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – С. 62-64.
 33. Грубінко А. ЄС і українсько-британські відносини на рубежі XX і XXI століть // Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво: Тез. доп. III Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспірантів і молодих науковців, Луцьк, 18-19 травня 2006 р.: У 2-х т. / Уклад. В.Й. Лажнік, С.Ф. Федонюк. – Луцьк: РВВ „Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – Т.1. – С. 80-83.
 34. Грубінко А. Європейська політика Великої Британії та Україна у вимірах сучасності // На перехрестях світової науки. Мат. III Міжн. наук. конф. „Вікно в європейську науку”, присв. 140-річчю від дня народження Р.Ф. Кайндля. Чернівці, 20-21 травня 2006 р. – Чернівці: Прут, 2006. – С. 215-218.
 35. Дворнік Ф. Слов’яни в європейській історії та цивілізації / Пер. з англ. – К.: Дух і Літера, 2000. Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / Пер. з франц. – К: Основи, 2005.
 36. Моргачев В.Н. Формы и методы территориального управления в США и Канаде. – М., 1987.
 37. Немировский А.И. и др. История Древнего мира. Т.І-2. – М., 1999.
 38. Нерсесянц В. История права: Англия и Россия. – М., 1990.
 39. Орлов А.С., Георгиев В.А., Георгиева Н.Г., Сивохина Т.А. История России с древнейших времен до наших дней. – М.: Проспект, 1999.
 40. Осадчая Ж.Д. Современный лейборизм: идеология и политика. – М.: Мысль, 1977.
 41. Пик С.М. США - Велика Британія: "особливі відносини". – К., 2006.
 42. Підопригора О. А. Основи римського приватного права. – К., 1995.
 43. Порьяз А. Мировая культура: Средневековье. – М: ОЛМА-ПРЕСС, 2006.
 44. Рыжов К.В. Все монархи мира. Западная Европа. – М.: Вече, 2005.
 45. Тищик Б.Й., Орач Є.М. Основи римського приватного права. – Львів: ЛДУ, 1994.
 46. Филиппов С.В. Судебная система в США. – М., 1985.
 47. Хантингтон С. Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности Пер. сангл. А. Башкирова. – М.: ООО "Издательство АСТ", 2004.
 48. Хоскинг Дж. Россия: народ и империя (1552-1917) / Пер. сангл. С.Н.Самуйлова. – Смоленск: "Русич", 2006.
 49. Языков З.Ф. История стран Европы и Америки в новейшее время (1918–1945 гг.). – М., 2000.
 50. Яковенко Н. Велика Британія в сучасній системі міжнародних відносин: заявка на європейське лідерство. – К., 2003.

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття – форма аудиторного навчання, що передбачає обговорення попередньо визначеної теми, до якої студенти готують тези виступів на підставі самостійного опрацювання матеріалу.

Мета семінарського заняття – обговорення та аналіз навчальної і наукової літератури з проблеми, вироблення у студентів досвіду самостійного критичного мислення щодо навчального матеріалу, логічна побудова і систематизація змісту та формування практичних навичок застосування положень, що вивчаються.

На кожному семінарському занятті оцінюється підготовка студентом виконаних завдань, виступи, активність у дискусії, вміння формулювати і відстоювати свою позицію тощо. Оцінка враховується при виставленні підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

При підготовці до семінарських занять студентам насамперед необхідно ознайомитися із змістом відповідних розділів підручників та посібників з історії держави і права зарубіжних країн, першоджерелами (судебники старовини, феодальні хартії, пам'ятки буржуазної кодифікації, зокрема конституції тощо), науковою літературою.

Рекомендований порядок підготовки студента до семінару:

1. Вивчення відповідних розділів навчальної літератури (підручників, посібників).

2. Безпосередня робота над першоджерелом: засвоєння фактів, їх аналіз, осмислення, зіставлення. По кожному джерелу бажано скласти короткий конспект із зазначенням місця і часу появи правового документа, його характеристик з конкретними посиланнями на окремі статті закону.

Особливу цінність складають самостійні висновки студента, зроблені ним внаслідок аналізу і зіставлення окремих правових матеріалів, виявлення загальних тенденцій державно-правового розвитку окремих країн.

Велику допомогу в правильному розумінні першоджерел можуть надати записи попередньо прослуханих лекцій і вивчення додаткової літератури, як загальноісторичної, так і історико-правової, що розширює матеріал окремих розділів підручника (монографії, наукові публікації тощо). При підготовці до всіх семінарських занять необхідно використовувати базовий підручник і основну літературу, зазначену до кожної теми семінару.

Під час відповіді на питання семінару студент повинен обов'язково посилатися на стапі першоджерела (пам'ятки права), а при використанні наукових висновків - на монографії та інші публікації. Під час відповіді можна користуватися текстами законів і власними конспектами.

Не допускається використання під час відповіді текстів навчальної наукової літератури або їх копій.

При підготовці до занять для засвоєння юридичних термінів також необхідно використовувати нормативну довідкову літературу.

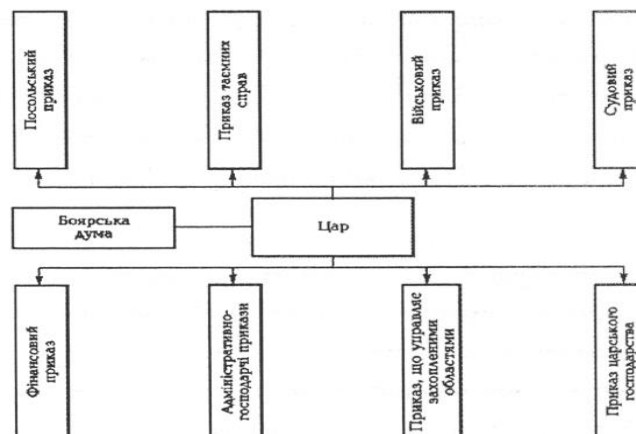
Для підготовки до семінару студентові пропонується тема, план семінару, рекомендації з підготовки до занять та п'ять видів завдань. Рекомендації спрямовані на привернення уваги студентів до ключових проблемах теми, джерел, що необхідно опрацювати у процесі підготовки до семінару. Запитання і завдання для самоконтролю дають змогу перевірити отримані знання з теми та відтворити засвоєні головні проблеми, тенденції та явища.

Завдання – "Засвоїти поняття" – дає можливість студенту повернутися до окремих найбільш суперечливих термінів, що стосуються конкретної теми, перевірити свої знання і змушує додатково попрацювати із довідковою літературою.

Творче завдання розраховане на вміння студента аналітично підходити до вивчення державного устрою, суспільного ладу чи системи права у певній державі в конкретно визначений період, відтворювати здобуті знання у логічно-схематичній формі, тобто у вигляді схем.

Приклад схеми

**ЦЕНТРАЛЬНИЙ
АДМІНІСТРАТИВНИЙ
ТА СУДОВИЙ АПАРАТ
РОСІЇ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ
XVII ст.**

При виконанні завдання – "Розв'яжіть задачу (казус)" – студенту необхідно застосувати знання про конкретні статті різних письмових джерел права (збірників законів, кодексів тощо) і дати обґрунтований варіант відповіді-розв'язку представленої у задачі ситуації. Також цей вид завдання містить вимогу назвати автора певного висловлювання та визначити конкретний історико-правовий факт за наведеними даними (*див. Заняття 4*).

Тести-тренінги спрямовані на перевірку знань студентів з окремих питань, проблем та явищ з конкретної теми і мають за мету підготувати студента до розв'язання підсумкових контрольних чи екзаменаційних завдань.

Перелік додаткових матеріалів до кожного семінарського заняття завершується списком літератури.

ЗАНЯТТЯ 1. ДЕРЖАВА І ПРАВО СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

1. Виникнення держави у Стародавньому Римі. Реформи Сервія Туллія.
2. Суспільний устрій Римської республіки.
3. Державний устрій Риму в період республіки:
 - а) народні збори, їх види і роль; б) сенат; в) магістратура; г) збройні сили; д) судова система; е) управління провінціями.
4. Криза республіканського ладу: законодавство Гракхів; повстання рабів; військова реформа Марія; диктатура; тріумвірати.
5. Перехід від республіки до імперії. Суспільний та державний лад Римської держави в періоди принципату і домініату.
6. Римське право: основні етапи розвитку та джерела. Закони XII таблиць.
7. Римське право класичного періоду: преторське право; право народів; приватне і публічне право. Діяльність римських юристів.
8. Право Римської імперії: а) законодавча діяльність імператорів (звід законів Юстиніана); б) договірне право; в) сімейне і спадкове право; г) кримінальне право і процес.

Рекомендації для самостійної підготовки до заняття

При підготовці до семінару необхідно врахувати, що на утворенні держави в Стародавньому Римі позначилися чинники природного та географічного характеру, рівень розвитку суспільних відносин в стародавньому світі. Особливістю формування державності у Стародавньому Римі було те, що вона виникла на території етрусської царської держави. Поступово держава

розширилася, увібравши в себе державно-правові традиції етрусків, сабінян і латинян. Склалася типова військова демократія. Цар (рекс) об'єднав в своїх руках функції вождя, воєначальника, глави законодавчої і виконавчої влади.

Особливу увагу варто звернути на реформи Сервія Туллія, що мали вагоме значення для зміни організації соціальних відносин в Стародавньому Римі та розвитку системи публічної влади до формування аристократичної республіки з розвиненою системою поділу влади.

З плином часу в результаті завоювань змінювалися межі держави, відбувалося зменшення ролі народних зборів і зростання ролі виконавчої влади. Це виявилось в занепаді республіканських форм організації влади і збільшенні ознак монархічного правління, що спиралося на сильну армію, поліцію і бюрократичний державний апарат. У період принципата державний лад Риму зазнає значних змін. Хоча формально імператор розглядається як перший серед рівних (сенаторів), він посідав провідні посади в магістраті (консул, сенатор, цензор, понтифік). Відтак ще зберігаються республіканські установи. Проте вони не відіграють колишньої ролі, оскільки принцепс, спираючись на армію, одержав всю повноту влади.

Необхідно звернути увагу на процес подальшого зростання військово-бюрократичних методів управління повну ліквідацію інститутів республіканського правління в Римі періоду імперії. Імператор повністю спирається на найману армію, бюрократію і поліцію, як верховний правитель – домінує "прирівнюється до Бога". Держава Стародавнього Риму перетворюється на імперію у формі доміната.

Крім того потрібно врахувати, що розгляд історії формування та особливостей римського права передбачає з'ясування причин його виникнення та основні етапи розвитку. Необхідно звернути увагу на джерела римського права, серед них – на діяльність давньоримських юристів, а також на етапи розвитку судового процесу.

Зазначимо, що римська держава є останнім і найбільш досконалим зразком типу рабовласницької держави в її античній формі. Рабовласницький спосіб виробництва досягнув тут найвищого ступеня розвитку. Одночасно в римському суспільстві особливо яскраво виявилися його суперечності, що зрештою і стало головною причиною занепаду суспільства і держави Стародавнього Риму.

Римська держава переросла в процесі розвитку з невеликої міської общини в могутню світову державу, форми якої змінювалися. Римське право стало класичною системою права, універсальною для античного суспільства. Воно пережило падіння римської держави і вплинуло на розвиток права в наступні періоди історії людства (рецепція римського права). З Римською імперією пов'язане становлення християнства як однієї з світових релігій.

Оскільки зміст семінару охоплює широкий період розвитку Римської держави і права, тому при підготовці *необхідно абстрагуватись від загальноісторичних подробиць, деталей*, а звернути особливу увагу на державний механізм в процесі його розвитку, характерні риси права тощо.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Періодизація історії Римської держави.
2. Хто такі квірити?
3. У чому полягала обмеженість статусу плебеїв?
4. Дайте визначення поняттю "магістратура".
5. З яких органів влади та посадових осіб республіканського Риму складався магістрат?
6. Розкрийте суть системи патронату.
7. у чому полягає суть класичного рабовласництва?
8. У чому полягає суть тріумвіральної форми правління ?
9. Наведіть класифікацію кримінальних злочинів за римським правом.
10. Розкрийте суть поняття "сервітути".

Засвоїти поняття: вершники, декрети, диктатор, доміант, едили, едикт, екстраординарний процес, емфітевзіс, іпотека, квестори, квірити, клієнти, кодекс, колони, комісії, конституції, консули, курія, легати, легісакційний процес, лібертини, магістратура, народні збори, оптимати, патриції, патрон, пекулій, плебеї, претори, принципат, провінції, рескрипти, сенат, сервітути, таліон, трибуни, тріумвірат, формулярний процес, форум, цензори, центурії.

Творче завдання

Складіть структурно-логічну схему: "Державний устрій Риму в період республіки".

Розв'яжіть задачу (казус): Тіберій Іциллій почав будувати дім, який затемняв вікна удома сусіда Гая Секстія, і одночасно став рити траншею для водопроводу на ділянці того ж Секстія. Секстій звернувся до суду з позовом, вимагаючи заборонити Іциллію будувати дім і рити траншею на його ділянці. Запитання: яку ухвалу повинен винести суд? (За Законами XII таблиць).

Тести-тренінги

1. *Обмеженість статусу плебеїв у Стародавньому Римі полягала у:*

- а/ забороні обіймати військові посади;
- б/ забороні займатися політичною діяльністю;
- в/ забороні займатися торгівлею;
- г/ все разом.

2. *Головний орган державної влади в Стародавньому Римі у період республіки:*

- а/ сенат;
- б/ магістрат;
- в/ центуріатні коміції;
- г/ трибутні коміції.

3. *Хто входив до першого тріумвірату у Стародавньому Римі?*

- а/ Цезар, Помпей, Крас;
- б/ Цезар, Марій, Аврелій, Крас;
- в/ Помпей, Марій, Ульпіан;
- г/ Гней, Марій, Цезар.

4. *Римське право поділялося на:*

- а/ приватне і публічне;
- б/ об'єктивне і суб'єктивне;
- в/ природне і позитивне;
- г/ не існувало ніякого поділу.

5. *До якої правової сфери треба віднести інститут манципації у Римі?*

- а/ до процесуального права;
- б/ до договірної права;
- в/ до шлюбно-сімейного права;
- г/ до кримінального права.

Література

1. Бартошек М. Римское право (понятия, термины, отделения). – М., 1989 г.
2. Борисевич М.М. Римское гражданское право. – М., 1995.
3. Золоева Л., Поръяз А. Мировая культура: Древняя Греция. Древний Рим. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2005.
4. История Древнего Рима. – М., "Высш. школа", 1997.
5. История Древнего Рима: Учебник / Под ред. В.И. Кузищина. – М., 2002.
6. Ковалев С.И. История Рима. – СПб., 1993.
7. Кофанов Л.Л. Обязательственное право в архаическом Риме (VI–IV вв. до н.э.). – М., 1994.
8. Косарев А.И. Римское право. – М.: Юрид. лит., 1986.
9. Макарчук В.С. Основы римского частного права: Навчальний посібник. 2-ге вид., доповн. – К: Атіка, 2004.
10. Немировский А.И. и др. История Древнего мира. Т. 1-2. – М., 1999.

11. Омельченко О.А. Основы римского права. – М., 1994.
12. Орач Є.М., Тищик Б.Й. Основы римського приватного права. – Львів: Вид-во. Льв. ун-ту, 2000.
13. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римске право. – К., 2003.
14. Римское частное право / Под ред. И.Б. Новицкого, И.С. Перетерского. – М., 1994.
15. Светоний Г.Т. Жизнь двенадцати цезарей. – М., 1990.
16. Тищик Б.Й. Держава і право Стародавнього Риму. Навч. пос. – Львів: Вид-во ЛДУ, 1998.
17. Федорова Е.В. Люди императорского Рима. – М., 1990.
18. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн / За ред. чл-кор. АПрН України В.Д. Гончаренка. У 2-х томах. Т. I. – К: ІН Юре, 2002.

ЗАНЯТТЯ 2. РОЗВИТОК ФЕОДАЛІЗМУ У ФРАНКСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

1. Загальна характеристика держави і права феодального ладу.
2. Передумови та особливості виникнення держави у франків. Королівство Меровінгів.
3. Джерела права у франків. "Салічна правда": злочини проти приватної власності; злочини проти особи; види покарань; судовий процес.
4. Розвиток феодальних відносин у Франкській державі Каролінгів. Суспільний і державний лад франків. Реформи Карла Мартелла. Імперія Карла Великого.

Рекомендації для самостійної підготовки до заняття

Врахуйте, що процес становлення ранньофеодальних держав у Європі мав багато спільного. Насамперед необхідно розглянути загальні характеристики феодалізму як наступного після рабовласництва етапу соціально-економічного і державно-правового розвитку народів Європи, виділити форми та етапи розвитку феодальної держави і права, що припадає на період Середньовіччя (V–перша половина XVII ст.). Типовим в цьому відношенні був процес становлення феодальної держави і права у салічних франків, у яких поступово під впливом ряду чинників (завоювання, перехід від родового ладу до феодалізму) формується держава з трискладовою системою управління вождь, рада старійшин, народні збори. Поступово окремі стани франкської общини узурпують право формування владних органів союзів племен. З часом, після появи королівського двору, формується двірцево-вотчинна система управління із закріпленням системи виділення земельних наділів з селянами у власність як винагорода за службу королю.

Зверніть увагу на те, що державний лад Франкського королівства склався на основі державності періоду військової демократії, галло-римсько-готської державності і під значним впливом християнської церкви, що впевнено розповсюджувалася на теренах Західної Європи. Новий державний механізм відповідав даному етапу розвитку суспільства і тому поступово королівська адміністрація витіснила інші форми організації влади, зріс її вплив і повноваження на місцях. Змінюється також військова організація, основою якої стають рицарські формування короля і васалів всіх рівнів. Поступово у всі округи проникає королівська юстиція, на основі якої здійснюються судові функції в общинах.

Детально ознайомтеся з важливою пам'яткою звичаєвого та ранньофеодального права – "Салічна правда", складеною в період переходу від первіснообщинного до феодального ладу. Вивчення змісту документа та його розуміння є одним із важливих завдань при підготовці до семінару. Аналіз його статей дає можливість з'ясувати ряд питань щодо формування різних за правовим становищем соціальних груп населення, правових інститутів в процесі розпаду первіснообщинного ладу переходу до феодального суспільства. "Салічна правда" стала загальнодержавним судбником, обов'язковим для виконання на всій території Франкської держави. У багатьох розділах цієї пам'ятки права є статті про власність, рухоме і нерухоме майно. Зобов'язальне право включає різні форми і види договорів. Разом з тим "Салічна правда" була переважно судбником кримінального і карнопроцесуального права, а тому передбачає характеристику різних видів злочинів і покарань, форми процесу і його особливості.

Врахуйте, що після розпаду Франкської імперії (843 р.) розвиток феодальних відносин у Франції набув класичних рис, зокрема характеризувався васально-ленними відносинами, феодальною ієрархією тощо.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Дайте тлумачення поняттю "феодалізм".
2. Назвіть основні риси феодального права.
3. Наведіть періодизацію розвитку Франкської держави.
4. Назвіть і дайте характеристику суспільним прошаркам Франкського королівства.
5. Назвіть органи державної влади та управління держави франків.
6. Назвіть і дайте визначення джерел права у Франкській державі.

7. Наведіть загальну характеристику "Салічної правди".
8. Подайте класифікацію злочинів і системи покарань за "Салічною правдою".
9. Охарактеризуйте реформи Карла Мартелла.
10. Назвіть причини занепаду і розпаду Франкського королівства.

Засвоїти поняття: алод, архікапелан, бенефіцій, березневі поля, васалітет, вергельд, віллани, герцогство, граф, динарій, дипломи, камерарій, капітуляції, літи, майордом, марка, маршал, міністеріали, монархія, ордонанс, прекарій, пфальцграф, рахінбурги, референдарій, сенешал, серви, солід, сюзерен, франки, феодалне право, формула.

Творче завдання

Складіть структурно-логічну схему: "Державний лад Франків (VI–IX ст.)".

Розв'яжіть завдання (казус): Граф Альберт, їдучи з своїм рабом з Парижа до Ліона, зазнав розбійного нападу. У сутичці графу мечем відсікли великий палець на правій руці, а раба, що вступився за свого господаря, сильно побили, унаслідок чого він був непрацездатний більше 40 діб. Загін королівської варти, що поспішив на допомогу, розсіяв розбійників, узявши при цьому одного з них у полон.

Запитання: Яке покарання чекає злочинця? (За "Салічною правдою").

Тести-тренінги

1. До основних рис феодалного права належать:

- а/ казуїстичність;
- б/ правовий формалізм;
- в/ синкретизм;
- г/ партикуляризм.

2. Алод у Франкському королівстві – це:

- а/ захоплені піз час грабіжницьких воєн землі;
- б/ успадкована власність феодалів;
- в/ королівські пожалування католицькій церкві;
- г/ общинні землеволодіння.

3. Як "Салічна правда" тлумачила злочин?

- а/ порушення королівського миру;
- б/ заподіяння шкоди собі;
- в/ знищення або пошкодження майна;
- г/ усе разом узятє.

4. Як називалися сільські общини в державі франків?

- а/ алоди;
- б/ роди;
- в/ марки;
- г/ генси.

5. У державі франків вища судова влада належить:
- а/ монарху;
 - б/ "суду сотні";
 - в/ рахинбургу;
 - г/ вікарію.

Література

1. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. – М., 1994.
2. Гуревич АЛ. Проблемы генезиса феодализма в Западной Европе. – М., 1970.
3. Егер О. Средние века // Всемирная история. Т. 2. – СПб., 1997.
4. История средних веков: В 2 т.: Учебник / Под ред. СЛ. Карпова. – Т. 1. – М.: Изд-во МГУ, 2001.
5. Колесницкий Н.Ф. Раннефеодальное государство Франков. – М.: 1967.
6. Лебек С. Происхождение франков V–IX вв. – М., 1993.
7. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. – М., 1992.
8. Неусыхин А.И. Проблемы европейского феодализма. – М., 1974.
9. Поръяз А. Мировая культура: Средневековье. – М: ОЛМА-ПРЕСС, 2006.
10. Рыжов К.В. Все монархи мира. Западная Европа. – М.: Вече, 2005.
11. Средневековая Европа глазами современников и историков: В 5-и ч.– М., 1995.
12. Соколов А.И. Варварские Правды.– М.: 1979.
13. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн / За ред. чл-кор. АПрН України В.Д. Гончаренка. У 2-х томах. Т. 1. – К.: ІН Юре, 2002.

ЗАНЯТТЯ 3. ДЕРЖАВА І ПРАВО ФРАНЦІЇ

У ПЕРІОД 1789–1870 рр.

1. Причини, передумови та основні етапи буржуазної революції. Декларація прав людини 1789 р. і Конституція 1791 р. Перша республіка у Франції.
2. Якобінська диктатура, її законодавство. Соціальна політика та політичні перетворення якобінців.
3. Термідоріанський переворот 1794 р. Конституції 1795 р. і 1799 р.
4. Система державного управління та суспільно-політичний устрій імперії Наполеона Бонапарта.
5. Становлення нової системи французького права:
 - а) Цивільний кодекс 1804 р.;
 - б) Торговельний кодекс 1807 р.;
 - в) Кримінальний кодекс 1810 р.
6. Друга республіка у Франції. Конституція 1848 р. Період Другої імперії.
7. Паризька комуна 1871 р. Конституція Третьої республіки 1875 р.

Рекомендації для самостійної підготовки до заняття

Насамперед зверніть увагу на економічні, соціальні, політичні та ідеологічні передумови Французької революції, її особливості та історичне значення, розгляньте основні етапи розвитку революції. З'ясуйте, як на кожному етапі змінювалося співвідношення сил, які політичні угруповання приходили до влади, особливості змін у державному ладі і законодавстві та їх відповідність основним завданням буржуазної революції.

При розгляді "Декларації прав людини громадянина" належить врахувати, що вона прийнята в період, коли революція розвивалася висхідним шляхом. При вивченні тексту документа особливу увагу зверніть на те, які нові принципи права "Декларація" проголосила і закріпила.

Під час подальшої підготовки з'ясуйте умови, в яких була розроблена і прийнята Конституція 1791 р. Детально розгляньте структуру найвищих органів державної влади і управління, способи формування Законодавчих зборів (виборче право), взаємовідносин Законодавчих зборів, короля і міністрів, права і обов'язки громадян. Зверніть увагу на причини і процес повалення монархії та проголошення республіки (1792–1793 рр.). Якобінці встановили революційно-терористичний режим, що ліквідував прогресивний для Європи розподіл влади, систему стримування і противаг, багато положень "Декларації прав людини і громадянина". Однак якобінці незабаром втратили підтримку народу і були повалені (1794 р.).

Під час підготовки до третього і четвертого питань семінару треба засвоїти історичні події та логіку приходу до влади Наполеона Бонапарта і встановлення імперії, проаналізувати конституцію 1799 р., систему найвищих органів влади періоду консульства та імперії, їх взаємодію.

Формування нової правової системи Франції вирізнялося тим, що стара правова система країни страждала становим територіальним партикуляризмом. Перші представницькі органи країни здійснили велику законодавчу роботу. По-перше, основним джерелом французького права став закон. По-друге, діяльність і рішення королівської влади та королівської адміністрації ґрунтувалися на законах. По-третє, система французького права набула систематизованого характеру. Проведено широкомасштабне кодифікування законодавства. Французьке право розділено на публічне і приватне.

При розгляді п'ятого питання зверніть увагу на головні статті Цивільного кодексу (1804 р.). У галузі цивільного права першою значною подією стало ухвалення "Декларації прав людини і громадянина" від 26 серпня 1789 р., ст. 17 якої проголосила, що, "оскільки власність є право недоторканне і священне, то ніхто не може бути позбавлений її інакше, як у разі встановленої законом безперечної суспільної необхідності і за умови справедливого і попереднього відшкодування". На початку французької революції були відмінені привілеї станів, ліквідовані обмеження для розвитку підприємництва. У шлюбно-сімейному праві вилучено канонічні норми, визнано цивільний шлюб, дозволено розлучення, відмінено владу батьків над дітьми.

Вивчаючи питання боротьби із злочинністю за Кримінальним кодексом 1810 рр., а також Кримінально-процесуальним кодексом 1808 р., необхідно звернути увагу на поділ злочинів за тяжкістю, об'єктом, виділити поняття провини, цілі покарання, види покарань, зменшення кількості випадків смертної кари, відновлення архаїчних покарань.

Під час підготовки шостого питання потрібно виділити причини поразки Наполеона Бонапарта і повернення до влади королівської династії бурбонів, характер липневої революції 1830 р. та особливості встановленої конституційної монархії, причини та рушійні сили революції у Франції 1848 р., характер тимчасової реставрації імператорської влади під час правління Луї Наполеона (1852–1870 рр.). Проаналізуйте основні положення конституційних актів 1848 та 1875 рр., порівнявши організацію державної влади періоду Другої і Третьої республік у Франції. Окремо потрібно звернути увагу на причини, рушійні сили, особливості встановлення та функціонування Паризької комуни 1871 р., її законодавство і організацію системи влади.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Назвіть причини революції у Франції.
2. Дайте визначення політичним силам та угрупованням, що брали участь у революційних подіях у Франції в 1789–1795 рр.
3. У чому полягає суть якобінської диктатури?
4. У чому полягав карально-репресивний характер декрету "Про ворогів народу" ?
5. Назвіть передумови приходу до влади Наполеона I.
6. Дайте коротку характеристику режиму консульства.
7. Причини розпаду імперії Наполеона Бонапарта.
8. Охарактеризуйте державний механізм Другої республіки.

9. Державний механізм та законодавство Паризької комуни.

10. Охарактеризуйте державний устрій Франції за конституцією 1875 р.

Засвоїти поняття: аристократія, бурбони, буржуазія, декларація, декрет, департамент, диктатура, директорія, жирондисти, Законодавчий корпус, Законодавчі збори, імперія, кодекс, комуна, конституційна монархія, консулат, Національний конвент, президент, революційний трибунал, революція, республіка, рояліст, Сенат, термідор, якобінці.

Творче завдання

Складіть структурно-логічну схему: "Система державної влади Франції за конституцією 1791 р."

Розв'яжіть задачу (казус): Філіп де Корбонн, батько двох повнолітніх дітей, власник цінної колекції гравюр (основного надбання сім'ї, що оцінюється в 60 тисяч франків), 20 квітня 1850 р. подарував мистецтвознавцю Марселю Труа декілька цінних гравюр. Свій дар Філіп де Корбонн мотивував тим, що у всьому світі справжню цінність гравюр знає лише М. Труа. Діти звернулися до суду з оскарженням дій батька.

Зпитання: Як вирішити цей казус? (Статті Цивільного кодексу 1804 р.)

Тести-тренінги

1. Основний гарант французького абсолютизму:

а/ королівська влада;

б/ поліція;

в/ армія;

г/ місцеве самоуправління.

2. Коли у Франції була проголошена Перша республіка?

а/ 1792 р.;

б/ 1791 р.;

в/ 1793 р.;

г/ 1794 р.

3. Які з названих структур можна віднести до механізму якобінської диктатури?

а/ Національна рада;

б/ Комітет державної безпеки;

в/ Національний конвент;

г/ міжнародний революційний трибунал.

4. Режим консульства у Франції встановив такий механізм державного правління:

а/ законодавча влада належала трьом консулам;

б/ лише підпис трьох консулів надавав законопроекту силу закону;

в/ передбачався розподіл законодавчої влади між різними установами.

5. Кому належала законодавча влада у Франції за конституцією 1875 р.?

а/ Президенту;

б/ Сенату і Палаті депутатів;

в/ Раді міністрів.

Література

1. Батыр К.И. История государства и права Франции периода буржуазной революции 1789–1791 гг. – М., 1984.
2. Боботов С.В. Наполеон Бонапарт - реформатор и законодатель. – М. 1998.
3. Государство и право Парижской коммуны 1871 г. – М., 1971.
4. Жорес Ж. Социалистическая история Французской революции. Т.6. – М., 1983.
5. История буржуазного конституционализма. XVII -XVIII вв. – М., 1983.
6. Карлейль Т. Французская революция: История. – М., 1991.
7. Керженцев П.М. История Парижской коммуны 1871 г. – М., 1971.
8. Крашенинникова Н. А. Великая французская буржуазная революция и ее первые конституционные акты // Вестник МГУ. Серия Право. – 1989. – № 4.
9. Манфред А.З. Великая французская революция. – М., 1983.
10. Манфред А.З. Наполеон Бонапарт. – М., 1993.
11. Правовые системы стран мира. Энциклопедический справочник. – 3-е изд. – М., 2003.
12. Рыжов К.В. Все монархи мира. Западная Европа. – М.: Вече, 2005.
13. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн / За ред. чл-кор. АПрН України В.Д. Гончаренка. У 2-х т. Т. 2. – К.: ІН Юре, 2002.

ЗАНЯТТЯ 4. ДЕРЖАВА І ПРАВО США У ХХ – на поч. ХХІ ст.

1. Державне регулювання у сфері економіки соціальних відносин. "Новий курс" Ф. Рузвельта та його законодавство.
2. Формування антикризового державного механізму після Другої світової війни. Структурно-функціональні зміни в державному апараті. Еволюція поліцейських і розвідувальних органів.
3. Зростання президентської влади в США та її конституційне регулювання (поправки ХХ 1933 р., ХХІІ 1951 р., ХХV 1967 р.). Повноваження Сенату, Конгресу і Верховного Суду США.
4. Поправки до Конституції США і подальша демократизація виборчого права: поправки ХІХ (1920 р.), ХХІІІ (1961 р.), ХХІV (1964 р.) і ХХVІ (1971 р.). Акт про виборчі права 1965 р.
5. Рух за громадянські права 1950-60-х рр. Акт про громадянські права 1964р. Демократичні рухи. Соціальне законодавство.

6. Еволюція американського федералізму. Органи влади в штатах. Зміни в системі державної влади після 11 вересня 2001 р.

Рекомендації для самостійної підготовки до заняття

Під час підготовки до першого питання необхідно врахувати, що для XX століття в цілому характерна активізація втручання держави в економічні процеси соціальної сфери, створення особливого апарату управління промисловістю і трудовими відносинами. Посилення регулюючої ролі держави особливо проявилось в періоди несприятливої економічної кон'юнктури та політичних катаклізмів. Після другої світової війни каталізатором цієї тенденції стало загострення міжнародної конкуренції, науково-технічна революція, що вимагала значних капіталовкладень в нові галузі економіки, розвиток міжнародної капіталістичної інтеграції.

Форми регулюючої дії держави на систему суспільного відтворення різноманітні і знаходять відображення в праві. Це, зокрема, закони про націоналізацію і створення державного сектора економіки, примусове злиття різних галузей промисловості та антимонопольне законодавство.

"Новий курс" президента США Ф. Рузвельта став першим випадком масштабного втручання держави в капіталістичне господарство країни і передбачав комплекс заходів (у сферах економіки, фінансів і трудових відносин), покликаних ослабити руйнівну дію світової економічної кризи 1930-х років. Зверніть увагу на викладені президентом у посланні до Конгресу цілі "нового курсу" і такі законодавчі акти: закон "Про оздоровлення національної промисловості" 1933 р., закон "Про допомогу фермерам" 1933 р., Надзвичайний банківський закон 1933 р. і Національний акт про трудові відносини ("Закон Вагнера") 1935 р. Проаналізуйте заходи держави щодо подолання безробіттям, насамперед серед молоді.

Однією з основних цілей законодавства про відносини в промисловості була регламентація державою права на страйки. Вивчіть два приклади такого законодавства, зокрема "Закон Вагнера" 1935 р. та "Закон Тафта-Хартлі" 1947 р. Порівнюючи ці два закони, зверніть увагу на такі положення: про "нечесну трудову практику" та її наслідки; про колективні договори та їх регламентацію; про форми контролю держави за діяльністю профспілок; про повноваження президента з вирішення трудових конфліктів; про механізм заборони страйків.

Розглядаючи зміни у державному апараті у післявоєнний час, врахуйте такі тенденції: посилення президентських повноважень за рахунок насамперед послаблення влади Конгресу; подальша централізація федеральних силових органів (ФБР, Мін. оборони); створення нових структур (ЦРУ, Рада національної безпеки) та збільшення їх функцій і повноважень (бюрократизація і милітаризація держ. апарату). При розгляді змін у конституційному устрої США необхідно використати посилання на тексти поправок до конституції, що стосувалися посади президента, повноважень Сенату і Конгресу, виборчих прав. Особливої уваги потребує розгляд повноважень і Верховного Суду США та його роль у системі влади Сполучених Штатів.

Розгляньте особливості врегулювання в США правового становища іноземців ("Закон Сміта" 1940 р. та ін.), боротьбу з поширенням лівих ідей у міжвоєнний та післявоєнний періоди, що велася на загальнодержавному та місцевому рівнях ("Закон Маккарена-Вуда", "Закон Хемфрі-Батлера, "закони про заколоти" в штатах), певне обмеження прав штатів.

У 1950–60-х рр. у США свого апогею набрав негритянський громадянський рух, активізувалися соціальні рухи, включно з демократичним рухом молоді і рухом за права жінок. У цьому сенсі належить звернути увагу на законодавство про громадянські права (Акт 1964 р.), політику "нових рубежів" президента Дж.Кеннеді та програму "війни з бідністю" президента Л. Джонсона. Відзначте також соціальні аспекти програми "нового федералізму" президента Р. Рейгана та соціальну спрямованість програми діяльності президента У. Клінтона.

Під час підготовки останнього питання семінару зверніть увагу на особливості політичного розвитку США наприкінці ХХ ст., систему органів влади у штатах та відзначте головні тенденції у розвитку США після трагічних подій 11 вересня 2001 р.

Запитання і завдання для самоконтролю

1. Назвіть основні напрями "нового курсу" Рузвельта.
2. Поясніть суть явища "лобізм".
3. Розкрийте зміст терміну "делеговане законодавство".
4. Розкрийте суть терміну "маккартизм".
5. Назвіть напрями "демократичних рухів" 1960-х рр. у США.
6. Охарактеризуйте форми і методи боротьби руху за громадянські права афроамериканців у США в 1950–1960-х рр.

7. Відзначте основні зміни в державному апараті США після Другої світової війни.
8. Що таке сегрегація і яке вона має відношення до США ?
9. Окресліть повноваження Верховного Суду США.
10. Розкрийте місце адміністрації Білого дому в системі сучасного державного управління США.

Засвоїти поняття: агент, адміністрація, акт, апарат державної влади, білл, бойкот, бюрократизм, вето, виконавча влада, департамент, дискримінація, імпічмент, конгресмен, маккартизм, мілітаризація, поправка до конституції, профспілки, "рейси свободи", "сидячі демонстрації", сегрегація, сенатор, тероризм, федералізм, фемінізм, штати.

Творче завдання

Складіть структурно-логічну схему: "Система державної влади в США".

Розв'яжіть задачу (казус)

1. *Хто є автором фрази: "Не питай, що може зробити для тебе твоя країна. Запитай, що ти можеш зробити для неї".*
2. *Про які події в США йдеться: "Драматичним апофеозом правління ... став скандал, пов'язаний з президентськими виборами 19 .. року. Слід зазначити, що зловживання можливостями ФБР чи податкових органів уже давно були в арсеналі боротьби з політичними конкурентами ... у ніч на 17 червня 19 .. року п'ять членів "бригади сантехніків" були затримані в штаб-квартирі демократів Незважаючи на опір ... , записи врешті решт були оприлюднені і з'ясувалося, що ... особисто причетний до проникнення в офіс демократів Отже, був набір звинувачень, за яким ... мав відповідати перед судом. Щоб уникнути цього, ... 8 серпня 19 .. року подав у відставку, заявивши, що боротьбу за свою реабілітацію вестиме протягом 20 років."*

Тести-тренінги

1. *Основна мета "Нового курсу" Рузвельта:*
 - а/ контроль держави за розвитком економіки;
 - б/ боротьба з безробіттям;
 - в/ заборона страйків;
 - г/ введення пільг для приватного підприємництва.
2. *Які з названих реформ не належали до програми "Нового курсу" Рузвельта?*
 - а/ примусове скорочення площ під виробництво сільськогосподарської продукції;
 - б/ державне регулювання грошового обігу і кредиту;
 - в/ заборона імпорту товарів першої необхідності;
 - г/ регулювання цін на товари та штучне обмеження виробництва.
3. *Який закон у США вперше в загальнофедеральному масштабі легалізував діяльність профспілок?*
 - а/ "Закон Вагнера";

- б/ "Закон "Маккарена-Вуда";
- в/ "Закон Сміта";
- г/ "Закон Тафта-Хартлі".

4. Хто з діячів США ХХ ст. у 1963 р. виголосив програмну промову, яка увійшла в історію під назвою "Я маю мрію!" ?

- а/ Д. Ейзенхауер;
- б/ Дж. Кеннеді;
- в/ М.Л. Кінг;
- г/ Г. Кісінджер.

5. "Сидячі демонстрації" – це:

- а/ протести пенсіонерів у США;
- б/ акції проти расової сегрегації;
- в/ форми організації дозвілля американської молоді 1960-х;
- г/ акції протесту радикальних феміністичних організацій.

Література

1. Алмонд Г., Паузллі Дж., Стром К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор / Под ред. М.В. Ильина, А.Ю. Мельвиля. – М., 2002.
2. Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002 роки): Навч. посібник. – К., 2004.
3. Иванян З.А. Белый дом: президенты и политика. – М., 1976.
4. История государства и права зарубежных стран / Под ред. С.А. Жидкова и Н.А. Крашенинковой. – М., 1996.
5. История США / Под ред. Г.Н. Севостьянова. – М.: Наука, 1985. – Т. 1-4.
6. Мальков В.А. "Новый курс" США. – М., 1980.
7. Мишин А.А. Принцип разделения властей в конституционном механизме США. – М., 1984.
8. Минин А. А., Языков Е. Ф. Конституция США. История и современность. – М., 1988.
9. Моргачев В.Н. Формы и методы территориального управления в США и Канаде. – М., 1987.
10. Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ. – К.: "Основи", 2006.
11. Пик С.М. США - Велика Британія: "особливі відносини". – К., 2006.
12. Филиппов С.В. Судебная система в США. – М., 1985.
13. Хантингтон С. Кто мы?: вызовы американской национальной идентичности / Пер. сангл. А. Башкирова. – М.: ООО "Издательство АСТ, 2004.
14. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн / За ред. чл-кор. АПН України В.Д. Гончаренка. У 2-х томах. Т. 2. – К.: ІН Юре, 2002.
15. Язьков З.Ф. История стран Европы и Америки в новейшее время (1918-1945гг.). – М., 2000.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНИХ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ

Навчальна дисципліна "Історія держави і права зарубіжних країн" є об'ємною і складною за змістом. Без систематичної самостійної роботи з навчальним матеріалом неможливо засвоїти його якісно.

Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від аудиторних навчальних занять. Насамперед це актуально для студентів заочної форми навчання, для яких на самостійне опрацювання матеріалу робочим навчальним планом відведено більшість часу.

Однією із ефективних форм набуття студентами вміння працювати з першоджерелами, науковою літературою, електронними ресурсами, творчо опрацьовувати значні обсяги навчального матеріалу та одночасно перевірки знань і самоконтролю є виконання *самостійних творчих завдань*.

Мета самостійного творчого завдання – *поглиблення, узагальнення та закріплення* знань, які студенти отримують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці. Воно спрямоване на поглиблення вивчення студентом навчального матеріалу, має творчий характер з елементами пошукової роботи, розвиває правовий світогляд і "юридичне мислення" (уміння чітко формулювати думки, логічно вибудовувати систему аргументів, бути доказовим в твердженнях, всебічно розглядати та аналізувати явища дійсності).

Творчі завдання є концентрованим звітом про самостійну роботу студента і мають за мету перевірити, як він засвоїв окремі розділи дисципліни, а також дозволяють своєчасно виявити прогалини у системному засвоєнні навчального матеріалу, надати рекомендації і методичну допомогу.

Оцінка результатів самостійної роботи студента в рамках виконання самостійного творчого завдання враховується при виведенні загальної оцінки за опанування студентом навчального матеріалу. Студентам пропонуються самостійні творчі завдання трьох рівнів складності (репродуктивний, конструктивний, творчий) з метою заохочення до поглибленого вивчення навчального матеріалу, максимальної творчої реалізації та досягнення вищих показників при оцінюванні.

Види самостійних творчих завдань:

- дослідження історико-правових поглядів видатних діячів, які зробили особливий внесок у державотворчі процеси різних країн світу;
- виконання реферативних завдань з узагальнюючих тем;
- складання тлумач них словників з окремих тем;
- виокремлення та аналіз ключових етапів розвитку державності права в окремих країнах та регіонах світу у визначені історичні періоди;
- складання схем організації державних і правових систем та їх аналіз;

- аналітичне порівняння визначальних тенденцій розвитку державного ладу, суспільних відносин та правових систем у різних країнах;
- складання бібліографічних оглядів і коротких анотацій додаткової літератури з теми;
- складання історико-правових задач із використанням основних пам'яток права зарубіжних країн.

Порядок підготовки та оформлення самостійних творчих завдань

При підготовці до виконання творчого завдання необхідно насамперед ознайомитися з відповідними розділами підручників та навчальних посібників. Надалі рекомендується опрацювання відповідних першоджерел, нормативних актів і спеціальної літератури.

У короткому вступі розкривається суть проблеми, обґрунтовується її актуальність (не більше 1 с.).

В основній частині розкривається зміст теми (до 8 с.): розкрити причини, обставини ухвалення того або іншого закону, проведення реформ тощо; показати сили, зацікавлені (незацікавлені) в них; розтлумачити зміст закону, реформи тощо, правові принципи, що одержали закріплення в законі, цілі і значення певних реформ, правову і політичну природу конкретного явища, форми держави, їх вплив на долі держави і права в даній країні.

Наприкінці подаються короткі, чіткі висновки, підводяться підсумки (не більше 1 с.).

На завершення подається список використаної літератури (не менше 5 найменувань). Посилання на літературу здійснюється в тексті у квадратних дужках (наприклад – [2, с. 23]).

Всі частини роботи повинні логічно поєднуватися і відповідати темі самостійного творчого завдання. Матеріал повинен подаватися у вигляді логічного ланцюжка, в якому подальші положення неминуче витікають з попередніх, окремі розділи природно пов'язані між собою.

Студент вибирає тему самостійного творчого завдання із запропонованого переліку довільно, відповідно до його інтересів.

ТЕМАТИКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

1. Суспільний устрій і правовідносини в Стародавньому Єгипті – 4 год.
2. Суспільний устрій і правовідносини Вавилону за Законами Хаммурапі – 4 год.
3. Суспільний устрій і правовідносини в Стародавній Індії за Законами Ману – 2 год.
4. Суспільний устрій і правовідносини в Стародавньому Китаї – 4 год.
5. Причини занепаду Римської держави. Роль римських юристів у розвитку права – 6 год.

6. Виникнення англосаксонських держав. Реформи Альфреда Великого Кануга Датського – 4 год.
7. Судова система Англії після реформ Генріха II – 4 год.
8. Саксонське і Швабське зерцала в Німеччині – 4 год.
9. Генеральні Штати і діяльність Паризького парламенту у Франції в епоху феодалізму – 4 год.
10. Судова система феодальної Англії – 4 год.
11. Судочинство в Середньовічній Німеччині – 4 год.
12. Розвиток феодальних відносин у Візантії. Землеробський закон. – 4 год.
13. Характеристика "Новел" Юстиніана – 6 год.
14. Вплив візантійського права на законодавство Київської Русі – 6 год.
15. Державний устрій феодальної Польщі – 4 год.
16. Законник С. Душана в Сербії – 4 год.
17. Коран - основне джерело мусульманського права – 4 год.
18. Особливості російського абсолютизму – 4 год.
19. Особливості етнонаціональної політики Російської імперії – 4 год.
20. Державний лад Німецької імперії (1871–1918 рр.) – 4 год.
21. Утворення і діяльність партії лібералів і консерваторів. Утворення партії лейбористів – 6 год.
22. Британська колоніальна імперія (XVI- поч. XX ст.) – 6 год.
23. Суди Лінча, ку-клукс-клан – 4 год.
24. Друга Імперія у Франції (1852–1870 рр.) – 4 год.
25. Реформи Петра Столипіна в Росії – 4 год.
26. Буржуазна революція в Японії 1858 р. Реставрація Мейцзі – 4 год.
27. Основні напрямки в розвитку державно-правової системи США в післявоєнний період – 6 год.
28. Німеччина від конституції Веймарської республіки 1919 р. до панування фашистської диктатури – 6 год.
29. Німеччина у 80-90 рр. XX ст. Об'єднання Німеччини – 6 год.
30. Державний лад Італії часів фашистської диктатури – 4 год.
31. Італія після Другої світової війни. Зміни у партійно-політичній системі країни у 1990-х рр. – 4 год.
32. Роль Шарля де Голя у післявоєнному розвитку Франції – 4 год.
33. Державний лад Четвертої і П'ятої Республік у Франції – 6 год.

34. Становлення національних держав у країнах Центрально-Східної Європи у міжвоєнний період – 6 год.
35. Особливості розвитку країн Центрально-Східної Європи після Другої світової війни – 4 год.
36. Демократична революція 1989-1992 рр. Зміни в державно-правовій та партійно-політичній системі Польщі в сучасний період – 3 год.
37. Розвиток Чеської і Словацької Республіки на сучасному етапі – 3 год.
38. Особливості розвитку Балканських країн наприкінці ХХ ст. – 6 год.
39. Формування і розвиток державної системи СРСР у міжвоєнний період – 4 год.
40. Розвиток державного ладу Японії після Другої світової війни – 4 год.
41. Розвиток державного устрою і суспільного ладу Китаю в Другій половині ХХ ст. – 4 год.
42. Крах колоніальних імперій після Першої світової війни – 6 год.
43. Ліквідація колоніалізму та утворення незалежних держав в Тропічній Африці – 6 год.

ТЕМАТИКА САМОСТІЙНИХ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ

Рівень 1. Репродуктивний. Максимальна кількість балів 75.

- *Вклад видатних діячів в розвиток держави і права*
 1. Роль Перикла в історії державного будівництва Афінівської демократії.
 2. Державотворча діяльність Юлія Цезаря.
 3. Теорія і практика державного правління за Ніколо Макіавеллі.
 4. Кардинал Рішельє і розвиток французького абсолютизму.
 5. Особливості державного ладу Російської імперії за правління Петра І.
 6. Внесок Отто фон Бісмарка в розбудову Німецької державності.
 7. Державна і політична діяльність Д. Ллойд Джорджа.
 8. Діяльність У. Черчілля на посаді прем'єр-міністра Великої Британії.
 9. Роль Франкліна Рузвельта в історії США міжвоєнного періоду.
 10. Конрад Аденауер – ідеолог німецького післявоєнного відродження.
 11. Роль Шарль де Голля в розвитку державності Французької Республіки.
 12. Політичний портрет М. Тетчер.
 13. Моамар Каддафі – ідеолог і правитель Лівійської Джамахірії.
 14. Мустафа Кемаль і становлення Турецької Республіки.
 15. Мартін Лютер Кінг в історії громадянського руху США у ХХ ст.

16. Роль Ден Сяопіна в державному розвитку Китаю у новітній період.

17. Махатма Ганді - символ Індійської державності.

▪ *Реферативний огляд з проблеми*

1. Державний устрій Стародавнього Єгипту.

2. Джерела права Стародавнього Єгипту.

3. Кастова система у Стародавній Індії.

4. Джерела права Стародавньої Індії.

5. Державний лад в Афінах за реформами Солона і Клісфена.

6. Джерела права Афінівського поліса.

7. Державний лад Стародавньої Спарти.

8. Суспільний лад Стародавньої Спарти.

9. Органи державного управління у Римі республіканського періоду.

10. Джерела права республіканського Риму.

11. Органи державного управління у Римі періоду імперії.

12. Суспільний лад Держави Франків (за "Салічною правдою").

13. Держава Карла Великого.

14. Загальна характеристика системи державної та місцевої влади в Англії у часи станово-представницької монархії.

15. Джерела права феодальної Англії.

16. Повноваження парламенту в середньовічній Англії.

17. Повноваження Генеральних штатів у середньовічній Франції.

18. Абсолютна монархія у Франції за Людовика XIV.

19. Державний лад Візантійської імперії за Юстиніана I.

20. Коран як джерело мусульманського права.

21. Державне управління в Англії під час протекторату О. Кромвеля.

22. Система державного управління якобінської диктатури у Франції.

23. Органи державної влади у Франції за правління Наполеона Бонапарта.

24. Проголошення і державний лад Другої республіки у Франції.

25. Чартистський рух в Англії у XIX ст.

26. Друга імперія у Франції. Державний лад і характер політичного режиму.

27. Утворення об'єднаної Німецької імперії (1870–1871 рр.).

28. Державний лад Паризької комуни.

29. Державний лад в Японії за конституцією 1889 р.

30. Реформа виборчого права в Англії у 1918 р.
31. Державний лад Німеччини за Веймарською конституцією 1919 р.
32. "Новий курс" Т. Рузвельта.
33. Державний лад Четвертої республіки у Франції за конституцією 1946 р.
34. Державний устрій ФРН за Конституцією 1949 р.
35. Державний устрій Італії періоду фашистської диктатури.

Рівень 2. Конструктивний. *Максимальна кількість балів 85.*

- Скласти тлумачний словник з теми (не менше 25 термінів)
 1. Суспільний устрій стародавньосхідних деспотій (Єгипет, Вавилон, Індія).
 2. Державний устрій стародавньосхідних деспотій (Єгипет, Вавилон, Китай).
 3. Державний лад Афінського поліса.
 4. Державний лад Стародавнього Риму.
 5. Право Стародавнього Риму.
 6. Середньовічна Англія.
 7. Абсолютна монархія у Франції.
 8. Феодальна держава у південних і західних слов'ян.
 9. Російська імперія за Катерини II.
 10. Буржуазна революція в Англії XVII ст.
 11. I. Буржуазна революція у Франції у XVIII ст.
 12. Утворення США.
 13. Німецька імперія у XIX–XX ст.
 14. Державний лад та суспільні відносини у Японії після революції 1858 р.
 15. Органи влади і управління в Російській імперії в другій половині XIX ст.
 16. Фашистський режим в Німеччині.
- *Виділити та охарактеризувати етапи формування і розвитку державно-правових систем*
 1. Розвиток державності у Стародавньому Китаї
 2. Розвиток державності у Стародавньому Єгипті.
 3. Державний лад Афін у IX – IV ст. до у.е.
 4. Державний лад Франції у VIII-XVIII ст.
 5. Державний лад Англії в XI – першій половині XVII ст.
 6. Державний лад Візантії у IX–XV ст.

7. Німеччина у XIX ст.
 8. Японія у XIX – XX ст.
 9. Польща у XX ст.
 10. Формування, розвиток і занепад Британської імперії.
 11. Італія у XIX – XX ст.
 12. Франція у XX ст.
 13. Німеччина у XX ст.
 14. Державний лад Росії у XX ст.
- *Скласти та пояснити схему організації державних і правових систем*
1. Система державних органів давньосхідних деспотичних держав (Єгипет, Вавилон, Індія) (узагальнено).
 2. Кримінальне право Стародавньої Індії за Законами Ману.
 3. Державний лад Афінської держави.
 4. Державний лад Стародавньої Спарти.
 5. Джерела Римського рабовласницького права.
 6. Структура суду у стародавньому Римі.
 7. Суспільний лад ранньофеодальної держави у Франції (Англії).
 8. Державний лад Англії в період абсолютної монархії.
 9. Кримінальний процес за кримінально-процесуальним уложенням "Кароліна" (1532 р.).
 10. Правління Росії в період абсолютної чиновницько-дворянської монархії у другій половині XVIII ст.
 11. Федеральні органи влади та управління за Конституцією США (1787 р.)
 12. Судочинство у Російській імперії після судової реформи 1864 р.
 13. Органи державної влади та правління Росії у 1905-1914 рр.
 14. Утворення вищих органів державної влади СРСР за Конституцією (1924 р.).
 15. Центральні органи фашистської диктатури в Німеччині.
 16. Органи влади та управління СРСР у 1945–1952 рр.
 17. Система державної влади сучасної Італії.
 18. Система державної влади сучасної Росії.
 19. Система державної влади сучасної Польщі.

Рівень 3. Творчий > 85 балів.

- *Здійснити порівняльний аналіз*

1. Особливості деспотичного ладу у Стародавньому Вавилоні та Китаї.
2. Шлюбно-сімейні відносини у Стародавньому Вавилоні та Індії (за Законами Хаммурапі та Законами Ману).
3. Злочини і покарання у Стародавньому Вавилоні та Римі (за Законами Хаммурапі та Законами XII таблиць).
4. Суспільний та державний устрій Стародавніх Афін і Спарти.
5. Державний устрій Афін та республіканського Риму.
6. Повноваження та особливості діяльності органів представницької влади у середньовічних Англії і Франції.
7. Система місцевого управління у середньовічних Франції та Німеччині.
8. Право власності у середньовічній Франції та Англії.
9. Кримінальне право середньовічних Японії і Китаю.
10. Декларація прав людини і громадянина 1785 р. У Франції та Білль про права у США 1791 р.
11. Закріплення принципу розподілу влади в Конституції США 1787 р. і
12. Конституції Франції 1791 р.: загальне і особливе.
13. Закон Вагнера 1935 р. і закон Тафта-Хартлі 1947 р. У США.
14. Особливості фашистської диктатури в Німеччині та Італії.
15. Конституції СРСР 1936 і 1976 рр.
16. Конституції Франції 1946 і 1958 рр.

▪ *Скласти бібліографічний огляд і дати коротку анотацію додаткової літератури з теми*

1. Розвиток державності у Стародавньому Вавилоні.
2. Розвиток старокитайської державності.
3. Імператорська влада в Римі: походження і розвиток.
4. Виникнення і розвиток Афінської держави.
5. Розвиток феодалного права власності в країнах Західної Європи.
6. Міста і міське право в країнах Західної Європи.
7. Католицька церква і середньовічна держава в Західній Європі.
8. Розвиток правосуддя в середньовічній Англії.
9. Право власності в середньовічній Франції.
10. Соціально-економічний і політичний устрій держав Центрально-Східної Європи в Середні віки.

11. Середньовічна держава Китаю.
 12. Становлення мусульманського права.
 13. Державний лад Золотої Орди у XIII–XIV ст.
 14. Розвиток Російської державності: від Московського царства до Російської імперії (XVI–XVIII ст.).
 15. Імперія Наполеона I Бонапарта.
 16. Розвиток виборчого права та партійної системи Британії у XIX ст.
 17. Особливості становлення англійського буржуазного права.
 18. Централізація державної влади в США у XX ст.
 19. Формування політико-державного устрою Другої Речі Посполитої (1918–1926 рр.).
 20. Політичний режим і державний апарат фашистської Німеччини.
 21. Розвиток трудового і соціального законодавства у країнах Західної Європи у XX ст.
 22. Держава і право в умовах глобалізації.
 23. Особливості етнонаціональної політики посттоталітарних держав Східної Європи на рубежі XX і XXI століть.
 24. Правове регулювання міжконфесійних відносин в країнах Західної Європи в другій половині XX ст. (Англія, Франція, Німеччина, Італія).
 25. Проблеми розвитку держави і права у нових країнах-членах Європейського Союзу на початку XXI століття.
 26. Держава і право Великої Британії в період європейської інтеграції (друга половина XX ст.).
 27. Федералізм в країнах Західної Європи і Північної Америки.
 28. Реформаторська діяльність лейбористського уряду Т. Блера (1997–2007 рр.).
 29. Система державної влади в Росії після розпаду СРСР.
 30. Розвиток політичної системи в країнах Латинської Америки у XX столітті.
- *Скласти історико-правові задачі (казуси) та надати їх розв'язок, обґрунтований конкретними статтями законодавчих актів (не менше 5 задач).*

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Східна деспотія. Джерела стародавнього права.
2. Особливості суспільного і державного устрою Стародавнього Єгипту.
3. Суспільний і державний устрій Стародавнього Вавилону.
4. Загальна характеристика Законів Хаммурапі (причини ухвалення, джерела, структура, особливості правового регулювання, історико-правове значення).
5. Шлюбно-сімейне і спадкове право за Законами Хаммурапі.
6. Поняття та види злочинів і покарань за Законами Хаммурапі.
7. Суспільний і державний устрій Стародавньої Індії.
8. Загальна характеристика Законів Ману.
9. Особливості правового регулювання шлюбно-сімейних і спадкових відносин за Законами Ману.
10. Види злочинів і покарань за Законами Ману.
11. Стародавній Китай: держава і право.
12. Заснування і розвиток Афіньської держави: реформи Тезея і Солона.
13. Реформи Клісфена і Перікла як завершення будівництва Афіньського демократичного поліса.
14. Суспільний устрій Афіньського поліса.
15. Загальна характеристика права Стародавніх Афінь.
16. Особливості суспільного і державного устрою Спарти. Реформи Лікурга.
17. Суспільний і державний устрій Стародавнього Риму в період республіки.
18. Система магістратів в республіканському Римі.
19. Загальна характеристика Законів XII таблиць.
20. Причини кризи республіканського ладу. Реформи братів Гракхів у Римі.
21. Суспільний і державний устрій Риму в період принципату.
22. Характерні особливості суспільного і державного устрою Римської імперії в період домінації.
23. Римське право: основні етапи розвитку та джерела.
24. Загальна характеристика феодальної держави і права Західної Європи в період ранньофеодальної монархії.
25. Держава Франків. "Салічна правда".
26. Загальна характеристика феодальної держави права Західної Європи в період станово-представницької монархії.
27. Суспільний і державний лад Англії в період станово-представницької монархії.
28. Велика Хартія Вольностей 1215 р. і розвиток англійського парламентаризму у XIV–XV ст.
29. Суспільний і державний лад Франції в період станово-представницької монархії.
30. Особливості суспільного і державного устрою Німеччини в період станово-представницької монархії.
31. Римська католицька церква канонічне право Західної Європи в період феодалізму.
32. Загальна характеристика держави права Західної Європи в період абсолютної монархії.
33. Суспільний і державний устрій Франції в період абсолютної монархії (класичний абсолютизм).
34. Англійський абсолютизм, його характеристика.
35. Характеристика німецького абсолютизму (князівський абсолютизм).
36. Розвиток феодальних відносин у Візантії.
37. Державний лад і право Візантійської імперії.
38. Слов'янські країни у феодальний період: особливості державного ладу права.
39. Утворення Російської централізованої держави. Її суспільний устрій державний лад (XIV–XVI ст.).
40. Джерела права в Росії періоду станово-представницької монархії.
41. Формування абсолютної монархії в Росії. Соборне уложення 1649 р. Реформи Петра I.

42. Російська імперія у XVIII – першій половині XIX ст.: державний лад розвиток правової системи.
43. Особливості утворення мусульманської держави. Арабський Халіфат: суспільний і державний устрій.
44. Загальна характеристика мусульманського права.
45. Особливості розвитку феодальних держав і права у країнах Азії (Китай, Японія).
46. Буржуазна революція в Англії XVII ст.: причини, основні етапи та юридичне забезпечення.
47. Перший етап революції в Англії. Юридичне закріплення його підсумків.
48. Другий етап Англійської революції і юридичне закріплення його підсумків. Знаряддя управління 1653 р. і протекторат О. Кромвелля.
49. Юридичне оформлення конституційної монархії в Англії (Habeas Corpus Act 1679 р., Білль про права 1689 р., Акт про престолонаслідування 1701 р.).
50. Розвиток конституційної монархії і парламентаризму в Англії у XVIII—XIX ст.
51. Виборчі і парламентські реформи в Англії у XIX–XX ст. (повноваження Парламенту і Кабінету міністрів).
52. Створення англійської колоніальної імперії. Система управління колоніями.
53. Війна за незалежність в Північній Америці і утворення США. Декларація незалежності 1776 р.
54. Конституція США 1787 р. Розподіл влади. Білль про права 1791 р.
55. Французька буржуазна революція: основні етапи. Декларація прав людини і громадянина 1789 р. Конституція 1791 р.
56. Французька буржуазна революція. Жирондистська і якобінська республіки. Конституція 1793 р.
57. Консульство та імперія у Франції. Конституції 1795–1799 рр.
58. II республіка у Франції. Конституція 1848 р.
59. Паризька комун а 1871 р.
60. Державний лад III республіки. Конституційні закони 1875 р.
61. Німеччина на шляху до створення єдиної держави (1814–1870 рр.).
62. Об'єднання Німеччини. Конституція 1871 р.
63. Державний устрій та політичний режим Німецької імперії (1871–1918 рр.).
64. Особливості буржуазної революції в Японії 1868 р. Реформи Мейдзі. Конституція 1889 р.
65. Держава Японії в XX ст. Конституція 1947 р.
66. Цивільне і торгове право Франції у XIX ст.: кодекси 1804 і 1807 рр.
67. Кримінально-процесуальне право Франції: кодекс 1808 р.
68. Цивільне і торгове право Німеччини у XIX ст. Цивільне уложення 1900 р.
69. Право буржуазних держав Нового часу: формування континентальної та англосаксонської моделі права.
70. Реформи в Російській імперії другої половини XIX ст.: зміни в державноправовому устрої.
71. Революція в Росії у 1905–1907 рр.: зміни в суспільному устрої і державному ладі.
72. Буржуазно-демократична революція в Німеччині 1918 р. Загальна характеристика Веймарської конституції 1919 р.
73. "Новий курс" Рузвельта в США і його правові основи.
74. Зміни в державному ладі США після Другої світової війни.
75. Боротьба за громадянські права в США у 1960–1970-ті рр. Законодавство про громадянські права, демократизація виборчої системи.
76. Зміни у державному ладі Великої Британії у XX ст.
77. Зміни у соціальному законодавстві Великої Британії у другій пол. XX ст.
78. Політична система Франції у XX ст. Конституції 1946 і 1958 рр.

79. Юридичне закріплення приходу націонал-соціалістів до влади в Німеччині: державний механізм фашистської диктатури.
80. Корпоративна держава Б. Муссоліні в Італії.
81. Державний лад ФРН. Боннська конституція 1949 р. Об'єднання Німеччини.
82. Проголошення республіки в Італії. Конституція 1947 р.
83. Основні зміни в системі і джерелах права в країнах Заходу у XX столітті. Інтеграційні процеси в праві.
84. Державний лад в Японії у XX ст.
85. Слов'янські держави Центральної та Південно-Східної Європи у період між двома світовими війнами.
86. Особливості народної демократії у країнах Південної і Центральної Європи у другій половині XX ст.
87. Демократичні революції в країнах Центрально-Східної Європи у 1989-1990 рр. та їх державно-правові наслідки.
88. Державний лад і право СРСР: Конституції 1936 і 1976 рр.
89. Наслідки розпаду СРСР. Особливості становлення держави і права в пострадянських країнах наприкінці XX ст.
90. Розпад колоніальних імперій і утворення незалежних держав в країнах Арабського Сходу у XX ст.
91. Розвиток близькосхідного регіону в Другій половині XX ст. Проголошення Держави Ізраїль: її державно-правовий устрій.
92. Проголошення Республіки Індія. Державно-правовий розвиток Індії у другій половині XX ст.
93. Ліквідація колоніалізму та утворення незалежних держав в Африці.

Зразок екзаменаційного білета

Варіант_

Максимально можлива кількість балів – 100*

1. Підкресліть вірну відповідь (40 балів)

1. *Глава єгипетської держави володів владою (4 бали):* а/ тільки виконавчою; б/ виконавчою, судовою, законодавчою і теократичною; с/ виконавчою, законодавчою і судовою; d/ законодавчою і виконавчою.
2. *За єгипетським кримінальним правом найбільш тяжкими вважалися злочини (4 бали):* а/ проти особи; б/ майнові; с/ замах на державний і суспільний лад; d/ проти честі і гідності.
3. *Евпатриди - це (4 бали):* а/ родова знать; б/ землероби; с/ вихідці з інших общин, що проживають в Афінах; d/ ремісники.
4. *За "Салічною правдою" суб'єктами злочину могли бути (4 бали):* а/ лише вільні франки; б/ лише літи; с/ вільні франки і літи; d/ вільні франки, літи і раби.
5. *У спадковому праві принцип первородства називається (4 бали):* а/ мінорат; б/ баналітет; с/ майорат; d/ прекарій.
6. *Habeas Corpus Act зобов'язує суддю (4 бали):* а/ призначити адвоката; б/ винести вердикт; с/ продовжити арешт, відпустити під заставу або відпустити; d/ ув'язнити.

* Оцінювання здійснюється згідно "Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу у Тернопільському національному економічному університеті". Протокол № 10 від 26.05.2006 р. (www.tneu.edu.ua)

7. Підсумком об'єднувальної політики Пруссії було створення у 1834 р. (4 бали): а/ Союзні сейми німецьких держав; б/ Північнонімецький союз; с/ Німецька імперія; д/ Митний союз німецьких держав.

8. Конституція Німецької імперії 1871 р. закріпила (4 бали): а/ унітарну модель держави; б/ федерально-адміністративну модель держави; с/ конфедеративну модель держави.

9. Основне джерело англосаксонської системи права (4 бали): а/ судовий прецедент; б/ акти парламенту; с/ закон; д/ ордонанс.

10. Конституція 1958 р. Франції проголошувала (4 бали): а/ монархію; б/ Четверту республіку; с/ парламентську монархію; д/ П'яту республіку.

II. а) Визначте, чи вірне наведене нижче твердження (підкресліть: ТАК або НІ) (10 балів)

1. За Законами Хаммурапі неоплатні боржники продавалися у рабство (2 бали)	ТАК	НІ
2. Мусульманське право, що ґрунтується на Корані, називається халіфат (2 бали)	ТАК	НІ
3. Республіканський лад в Англії був встановлений у 1669 р. (2 бали)	ТАК	НІ
4. Наполеон III став імператором Франції в результаті плебісциту (2 бали)	ТАК	НІ
5. Скупщина - це парламент Югославії (2 бали)	ТАК	НІ

б) Вставте пропущене слово (20 балів)

1. Перший звід законів як запис норм звичаєвого права в Афінах був здійснений __. (4 бали)
2. У Спарті царську владу обмежували _____. (4 бали)
3. Течію в Англійській революції XVII ст., що виражала інтереси заможної і консервативної частини міської буржуазії, представляли _____. (4 бали)
4. Представництво територій в Німецькій імперії здійснював _____. (4 бали)
5. Закон про самоуправління Ірландії називається _____. (4 бали)

III. Визначте особливості правового регулювання шлюбно-сімейних і спадкових відносин за Законами Ману (15 балів).

IV. Розкрийте особливості організації корпоративної держави Б. Муссоліні в Італії (15 балів).

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ І ДИПЛОМНИХ РОБІТ

Держава і право зарубіжних країн в стародавні часи

1. Джерела права Стародавнього Єгипту.
2. Розвиток державності у Стародавньому Вавилоні.
3. Виникнення і розвиток системи державної влади у Стародавньому Єгипті.
4. Право Хеттської держави (Стародавньої Палестини і Сирії)
5. Утворення держави в Стародавньому Китаї (Шан-Іньський Китай).
6. Розвиток старокитайської державності.
7. Правова система Стародавнього Китаю.
8. Особливості стародавньосхідної деспотії.
9. Варново-кастовий поділ в Стародавній Індії і його правове оформлення.
10. Правове регулювання поземельних відносин в країнах Стародавнього Сходу.
11. Державний устрій Афінського поліса
12. Основні етапи розвитку Афінської демократії.
13. Порівняльна характеристика суспільного устрою Афін і Спарти.
14. Основні риси старогрецького права.
15. Виникнення держави в Стародавньому Римі.
16. Еволюція державного ладу стародавнього Риму.
17. Державний апарат Стародавнього Риму в період республіки (імперії).
18. Імператорська влада в Римі: походження і розвиток.
19. Роль армії в державному механізмі Стародавнього Риму в епоху імперії.
20. Жрецькі колегії в політичній системі Стародавнього Риму.
21. Джерела римського права. Розвиток системи і джерел римського права.
22. Розвиток інституту адвокатури у Стародавньому Римі.
23. Соціальна структура Стародавнього Риму на різних етапах його історії.
24. Право власності в римському праві та його еволюція.
25. Розвиток основних інститутів любов'язального права в Стародавньому Римі.
26. Розвиток шлюбно-сімейного права в Стародавньому Римі.
27. Розвиток спадкового права в Стародавньому Римі.
28. Основні тенденції розвитку аграрного законодавства в Стародавньому Римі.
29. Правове становище плебеїв в Стародавньому Римі.
30. Розвиток процесуального права в Стародавньому Римі.

Держава і право зарубіжних країн в епоху Середньовіччя

31. Особливості виникнення варварської державності в Західній Європі (Держава Франків, Вестготська держава, Остготська держава, англо-саксонська державність).
32. "Варварські Правди", їх порівняльно-правовий аналіз.
33. Правове становище різних груп населення у Державі Франків за "Салічною Правдою".
34. Правові форми залежності в країнах Західної Європи в епоху Середньовіччя.
35. Розвиток феодального права власності в країнах Західної Європи.
36. Середньовічна (феодальна) держава: суть і основні етапи розвитку.
37. Міста і міське право в країнах Західної Європи.
38. Канонічне право Західної Європи.
39. Історія візантійського права.

40. Організація і діяльність судів інквізиції в Західній Європі.
41. Католицька церква і середньовічна держава в Західній Європі.
42. Рання (ранньофеодальна) державність в Англії в донорманський період.
43. Особливості державного розвитку в Англії після норманського завоювання.
44. Сеньйоріальна монархія як форма державності в країнах середньовічної Західної Європи.
45. Станово-представницька монархія в країнах Західної Європи (загальне особливе).
46. Англійський парламент: виникнення, структура, функції.
47. Абсолютна монархія в країнах Західної Європи (порівняльний аналіз).
48. Станово-представницька монархія у Франції.
49. Паризький парламент як найвищий судовий орган середньовічної Франції.
50. Становлення "загального права" в Англії.
51. Джерела та основні інститути права країн Західної Європи в середні віки.
52. Джерела та основні інститути середньовічного права Індії (Китаю, Японії).
53. Джерела та основні інститути мусульманського права.
54. Шлюб і сім'я за мусульманським правом.
55. Основні риси шведського середньовічного права.
56. Соціально-економічний і політичний устрій держав Центрально-Східної Європи в середні віки (Польща, Угорщина, Болгарія, Сербія, Чехія).
57. "Велика Хартія вольностей" 1215 р. та її історія. Хартії XI-XII століть.
58. Річ Посполита: форма організації державної єдності.
59. Кодифікування кримінального законодавства в середньовічній Німеччині.
60. Державний лад Золотої Орди у XIII-XIV ст.

Держава і право зарубіжних країн в Новий і Новітній час

61. Державний устрій та суспільний лад Московського царства за правління Івана IV Грозного.
62. Особливості становлення буржуазної держави в Нідерландах (XVI-XVII ст.).
63. Становлення буржуазної держави в Англії у XVII-XVIII ст. Конституційна монархія та її еволюція.
64. "Habeas Corpus Act" 1679 р. в Англії, його роль і практика застосування.
65. Становлення буржуазної держави в США у XVIII- на поч. XIX ст.
66. Еволюція державного ладу і формування абсолютизму в Росії у XVII-XVIII ст.
67. Державний устрій Російської імперії за часів реформ Петра I.
68. Особливості освіченого абсолютизму імператриці Росії Катерини II.
69. Білль про права в Конституції США і практика його застосування.
70. Аграрне законодавство англійської (французької, американської) буржуазної революції і його значення.
71. Становлення буржуазних правових систем та інститутів (Англія, Франція, Німеччина).
72. Право власності в англійському (французькому, німецькому) цивільному праві.
73. Еволюція поглядів на права та свободи громадян в конституційних актах Французької революції XVIII ст.
74. Конституційні закони 1875 р. у Франції та їх подальші зміни.
75. Політична суть бонапартизму та його історичні прояви (I і II імперії у Франції).
76. Кабінет міністрів в державному механізмі Великої Британії.

77. Еволюція судової системи в Англії (США, Франції, Німеччині) у XIX -XX ст.
78. Державний устрій Австро-Угорської імперії (1867-1918 рр.)
79. Верховний суд США і його політико-правова доктрина.
80. Поліція Англії: історія формування та сучасне правове забезпечення діяльності.
81. Армія в державному механізмі США (Англії, Франції, Німеччині) у XIX-XX ст.
82. Британська Співдружність націй. Виникнення, розвиток та сучасне становище.
83. Президент (Конгрес, Верховний суд) в політичній системі США.
84. Політичний режим і державний апарат фашистської Німеччини (Італії, Угорщини, Румунії).
85. Авторитарні режими в країнах Східної Європи у 20-40-і роки XX ст.
86. Формування політико-державного устрою Другої Речі Посполитої (1918-1926 рр.)
87. Державний лад П'ятої республіки у Франції та його еволюція.
88. Церква в політичній системі Італії. Історико-правовий аналіз.
89. Суд присяжних у Великій Британії і США. Історія і сучасність.
90. Судова система Франції у XIX-XX ст.
91. Розвиток політичної системи в країнах Латинської Америки у XX ст.
92. Основні тенденції розвитку держави і політичної системи в країнах Південної і Південно-Східної Азії (Близького Сходу, Африки).
93. Кодифікування цивільного і торгового права у Франції і Німеччині в XIX ст.
94. Рецепція англійського права в США.
95. Федералізм в країнах Західної Європи і Північної Америки.
96. Особливості політичного режиму франкістської Іспанії.
97. Система прецедентів у Великій Британії і США.
98. Інститут королівського вето у Великій Британії і президентського вето в США.
99. Основні тенденції розвитку кримінального законодавства в країнах Західної Європи у XIX-XX ст. (на прикладі Франції, Німеччини, Великої Британії, Італії).
100. Проблема міжнародного тероризму та шляхи її правового врегулювання.
101. Реформаторська діяльність лейбористського уряду Т. Блера (1997-2007 рр.).
102. Особливості становлення і функціонування системи державної влади в Росії після розпаду СРСР.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

У процесі викладання дисципліни застосовуються поточний контроль (тестування та опитування), рубіжний контроль за змістовими модулями (тестування і письмові питання, задачі), оцінювання виконання студентами самостійного творчого завдання та підсумковий контроль (письмовий екзамен).

Модуль 1				Модуль 2 (самостійне творче завдання)	Модуль 3 (підсумковий контроль)	Разом
ЗМ1	ЗМ2	ЗМ3	ЗМ4			
40 %				20%	40%	100%

Підсумковий бал за 100-бальною шкалою з дисципліни "Історія держави права зарубіжних країн" визначається як середньозважена величина, в залежності від питомої ваги кожної складової залікового кредиту.

Шкала оцінювання

За шкалою Університету	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90-100		A (відмінно)
85-89		B (дуже)
75-84		C (добре)
65-74	задовільно	D (задовільно)
60-64		E (достатньо)
35-59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1-34		F (незадовільно з обов'язковим повторним складанням)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН	7
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	9
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	19
ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	22
МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНИХ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ	40
ТЕМАТИКА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	41
ТЕМАТИКА САМОСТІЙНИХ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ	43
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ	49
ЗРАЗОК ЕКЗАМЕНАЦІЙНОГО БІЛЕТА	53
ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КУРСОВИХ І ДИПЛОМНИХ РОБІТ	54
МЕТОДИ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ	57
ЗМІСТ	58
ДЛЯ НОТАТОК	59

Грубінко Андрій Васильович

Історія держави і права зарубіжних країн

Підписано до друку 07.11.2007 р.
Формат 60x90 1/16. Ум. друк. арк. 2.7. Папір офсетний. друк Rezo.
Замовлення № 287. Наклад 100 прим.

Видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
46027, Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2, тел. 43-57-97
Свідоцтво про державну реєстрацію ТР №241 від 18.11.97